

The Project Gutenberg eBook of Marit Skjölte

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Marit Skjölte

Author: Kristofer Janson

Translator: Elisabeth Löfgren

Release date: October 16, 2007 [eBook #23039]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MARIT SKJÖLTE ***

Produced by Tapio Riikonen

MARIT SKJÖLTE

Kirj.

Kristofer Janson

Norjan kielestä suomentanut E. [Elisabeth Löfgren]

Helsingissä, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa. 1879.

ENSIMÄINEN LUKU.

Kesä lähestyi ja samalla se aika, jolloin Amerikkaan matkustavaiset lähtöä puuhaavat. Useita laivoja oli jo lähtenyt; muutamien päivien perästä oli viimeisen lähteminen. Höyrylaiva oli lähetetty vuonon pohjukkaan, tuomaan ulos-vaeltajat kaupunkiin; nyt tämäkin laiva kohta oli valmis lähtemään. Savua tuprusi ulos piipusta ja peitteli rantaa mustana pilvenä. Laivassa miehistö juoksi kiireesti sinne tänne, asetellen ja sovitellen matka-arkkuja, laukkuja ja tavaroita sille ihmis-joukolle, joka aikoi etsiä onneansa vieraassa maailmassa. Niitä tuli nytkin vielä mäkiä alas, toisia oli jo lahdella, jotka katselivat taappäin, katselivat sukulaisiansa, jotka seisovat vuorenrinteellä; toiset antoivat kättä niille, jotka olivat laivasillalla. Hitaasti liukui vene toisen perästä lahden työntä pintaa myöten. Eräs vaimo istui veneen kokassa, pää kätkettynä sylihin, jotta hän kyneleitään kätkisi, ja vanha isäntä tuijoitti myytyyn maatilkkuunsa, niin kauan kuin se näkyi. Siellä oli hän leikkinyt ja elänyt, työtä tehnyt ja orjaellut koko elin-aikansa. Uutis-peltoon oli perunoita kylvetty. Kumma kuinka hyvää satoa lupaavalta tuo pelto tänä vuonna näytti. Vaan arvattavasti maamvieremä tai vedenpaisumus kaikki hävittäisi myöhemmin kesällä.

Ja sitten veroja lisääntyi niin ett'ei kukaan ihminen enää täällä toimeen tullut. Ajattelivatko samoin nuo nuoret miehet, jotka tuolla lahdella lauloivat ja huijasivat? Ei kukaan saisi moittia heitä puuttuvasta rohkeudesta ainakaan, ja olivat päättäneet tanssia Hallingi-tanssia laivan kannella vielä tänä iltana. Vapaat miehet kyllä keinoja keksivät päästäksensä eteenpäin maailmassa. —

Muiden jälkeen tuli yksinäinen joukkokunta. Mies ja vaimo, jotka välillensä taluttivat pientä poikaa. Nuori tyttö kävi heidän jälessään.

Hän kävi nopeasti, sillä oli kiire käsissä, mutta sitä myöten kuin tuli likemmäksi siltaa tytön jalat kävivät raskaammiksi, ja siinä hän nyt seisoi nojautuen sillan aituukseen ja pitäen siitä kiinni. Viivytellen astui hän taas muutamia askeleita eteenpäin ja pani jo toisen jalkansa portaille, mutta samassa tempasi hän itsensä irti ja lensi kuin hullu ihminen ylös mäelle päin. — Vaimo nousi istuimeltaan veneessä ja aikoi seurata häntä. "Oi Jumala meitä mittakoon! hän tekee meidät onnettomiksi! Oi juokse hänen jälkeensä, sinä Tore, oi juokse hänen jälkeensä!"

Isä seiso niinkuin kiveksi muuttuneena ja piti venettä sillan vieressä, naapurit ja muu väki seisoivat sillalla ja katsoivat Toren jälkeen. Kukulalla oli tyttö heittänyt maahan ja pistänyt päänsä ruohikkoon, ikäänkuin olisi tahtonut itsensä kätkeä. Hän ei huomannut Toren tuloa.

"Sun täytyy tulla nyt, Marit", sanoi Tore, koskien hänen olkapäähänsä. Marit kääntyi raivoissaan häntä vastaan:

"Pois!" huusi hän — "pois sanon minä!" Ja hän otti turvakseen molemmin käsin ruohojen korsista kiinni.

Tore katsoi ympärilleen, hän ei tietänyt mitä hänen pitää tehdä. "Mutta kyllä sinun yhtä kaikki täytyy, muuten on liian myöhäistä!" sanoi hän. Otti sitten Marit'in käsivarsista kiinni ja tahtoi vetää häntä myötänsä. Marit heittäytyi selälleen, potki, repäisi itsensä irti ja karkasi mäkeä ylös niinkuin henkensä edestä.

Tore seiso epäillen. Pitikö hänen seurata tyttöä vai eikö? Mutta samassa laiva vihelsi ensi kerran ja hänen täytyi rientää alas. Veneessä seisoivat yhä odottamassa melkein vetämättä henkeään.

"Seuraako hän sinua?" huusi äiti niin pian kuin Tore näkyi mäellä, ja hän kurkisti sinne päin.

"Se on mahdollointa", vastasi Tore astuen alas, "hän ei tahdo".

Höyrylaiva vihelsi toisen kerran.

"Jumala auttakoon meitä, on liian myöhäistä", huusi äiti ja vaipui alas istuimelle.

"Niin, meidän täytyy kuitenkin lähteä", sanoi isä, sysäsi veneen ulos ja pyyhki silmiänsä nutun hihalla, "mutta jos voisit saada hänet kaupunkiin ennenkuin me maasta lähdemme, niin tekisit meille suuren palveluksen, Tore".

"Minä teen mitä voin", vastasi Tore.

"Jumala siunatkoon sinua, pidä huolta hänestä, Tore, oi Jumala siunatkoon sinua, pidä huolta hänestä", huusi äiti.

Kun vene jo oli kaukana rannalta nousi äiti vielä kerran seisaalleen ja huusi taas Torelle: "Jumala siunatkoon sinua, pidä huolta hänestä".

Marit istui vuorella, josta sopi nähdä kauas yli lahden. Hän huomasi, ett'ei kukaan enää häntä seurannut, ja istui sentähden maahan.

Hän istui kätet ristissä sylissä ja katsoi merelle päin, mutta hänen silmänsä ja hänen kasvonsa olivat kylmän ja tyhjän näköiset. On hetkiä elämässä, jolloin niin monta ajatusta painaa mieltämme että tukehtuvat sekä itku että nauru. Marit oli nyt eronnut isästä, äidistä ja siskoista eikä ikinä enää heitä näkisi. Ei ihmettä siis että silmänsä lakkaamatta seurasi laivaa, joka höyryvänä lähti eteenpäin, leikaten vettä ja heittäen etehensä vaahtoavaa hyrskyä vuonon peilin-kirkkaalle pinnalle. Vaan Marit'in poskilla ei näkynyt mitään kyyneltä, kasvonsa olivat liikukumattomat. Hän hengitti vaan syvään, niinkuin olisi juossut nopeasti, ja silmä seurasi laivaa, ikäänkuin olisi kasvanut kiinni siihen. Ja katso, nyt se hävisi tuon niemen taakse, — vielä näkyi mastoa vähän, ja sitten se oli — poissa. Ainoastaan paksu tukehduttava savu kierteli rantaa myöten ja vaipui mereen kuin suruhuntu.

Kaikki oli hiljaa. Miehet palasivat jokapäiväiseen työhönsä, puhuen niistä, jotka olivat lähteneet, ja niistä, jotka olivat jääneet. Veneet vedettiin koppeliinsa, ei ollut ketään sillalla, eikä ketään tiellä; Marit istui yhä vaan samassa paikassa, samalla oudolla katsannolla tuijottaen siihen suuntaan, minne

höyrylaiva oli lähtenyt, niinkuin hän vielä olisi saattanut isää, äitiä ja kotoansa matkalle. Pohjoisessa oli kokountunut ja koko taivaalle levinnyt mustia pilviä. Ei kulunut tuntiakaan laivan lähdöstä ennen kuin vettä virtana satoi, ukkonen jyrisi, toinen ankara puuska tuli toisen perästä mereltä päin, oli niinkuin taivas ja maa olisivat yhteen sulaneet. Muutamia tunteja sen jälkeen ilma tyyntyi taas, auringon viimeiset säteet tunkivat pilvien läpi ja sumu-repaleet ikäänkuin liekissä lensivät vuori-huippujen yli. Meri oli kiiltävän tyyni, nuoret koivut puhdistivat sadepisarat päältänsä iltahämärässä ja kurkistivat veteen alas, kajavat kiitelivät ilmojen läpi taikka soutelivat veden pinnalla. Kaikki oli niin tyyntä ja hiljaista, ett'ei kukaan voinut arvata tätä samaksi taivaaksi, samaksi ilmaksi ja vedeksi, joka oli ollut niin pimeä ja uhkaava.

Jos Marit olisi voinut aavistaa, että tämä ilta näytti hänelle kuvan hänen omasta tulevaisuudestaan, niin hän ehkä olisi katsonut eteneviin pilviin; nyt hän tuskin niitä huomasi. Hän istui vaan liikkumatta samassa paikassa. Hän oli vaan vetänyt jalkojaan puoleensa, piti molemmat käsivarret polvien ympäri ja kallisti päänsä niiden nojalle. Sadepisarat tippuivat märistä hiuksista alas kaulalle, hän ei sitä tuntenut. Röjy oli läpimärkä ja hän vapisi vilusta, vaan ei ollut siitä millänsäkään. Nyt hän ei enää tuijoittaen katsellut lahtea ja höyrylaivaa. Hän oli kääntänyt kasvonsa toiselle puolelle, tuonne vuonon toiselle rannalle päin, josta hieno sinertävä savu nousi puiden latvojen väliltä. Ei hän enää niin raskaasti hengittänyt myöskään, ei, hän nojasi päätänsä polvia vastaan ja katseli metsään niin tietämättömänä koko maailmasta, että olisi luullut hänen nukkuvan.

Mitä hänen silmänsä etsi?

Majassa metsässä tuolla *hän* asui.

TOINEN LUKU.

Marit säpsähti. Joku koski hänen olkapäähänsä. Se oli Tore.

"Täälläkö sinä olet, Marit?" sanoi hän; "minä olen kauan etsinyt sinua".

Marit ei vastannut.

"Tahdotko seurata minua kotiin?" sanoi Tore, hetken ääneti oltuansa, "niin äiti antaa sinulle yösijan".

Marit käänsi päätään hänen puolehensa ja katseli hänen kasvoihinsa. Sitten nousi hän sanaakaan sanomatta ja seurasi häntä. Tore kävi edellä, hän jälessä. Ei sanaakaan lausuttu tiellä.

Toren äiti istui tuvassa kehräämässä, kun poika astui sisään ja Marit hänen jälkeensä.

"Se on Knut'in tytär, hänen, joka läksi tänä päivänä", sanoi Tore.

"Vai niin on?" sanoi äiti, nousi rukiin vierestä ja katseli poikaansa.

"Marit ei tullut lähteneeksi ja nyt näyttää siltä kuin hän olisi vähän märkä", jatkoi Tore.

"Voi tyttö parka", sanoi äiti, meni koettelemaan Marit'in vaatteita.

Marit seiso i kankeana kuin seiväs.

"Niin, ja valmista sitten vuode niin pian kuin voit; sillä hän on väsynyt ja tahtoo arvattavasti mielellään levätä".

"Hän saa tulla minun kanssani luhdille, niin hän saa vuoteen siellä", sanoi äiti, "Tule nyt, niin saat mennä levolle", sanoi hän Marit'ille ja meni ovelle hänen edellä. Marit seurasi äänettömänä ja Tore istui tuolille miettimään siksi että äiti palasi.

"Mikä tyttöä vaivasi?" kysyi äiti, "tuskin sain sanaa hänen suustansa".

"En tiedä", sanoi Tore ja nyt hän kertoi kuinka kaikki oli tapahtunut.

"Ei, onko mokomaa kuultu!" sanoi äiti, "lapsi parka, mihinkä hän nyt aikoo maailmassa?"

"En tiedä", vastasi Tore ja rupesi käymään edestakaisin lattialla, kädet taskuissa. Näin hän käveli siksi että illallinen oli pöydällä. Syötyänsä pari lusikallista sanoi hän:

"Mitä sinä arvelet Marit'ista?"

"En muuta kuin — hyvää", vastasi äiti ja katseli kysyvästi poikansa silmiin.

"Minä olen miettinyt mitä on tapahtunut, ja minä luulen että näin on sallittu; sillä kaiketi sinä tiedät että minä kauan olen pitänyt Marit'ista. Kun nyt sain kuulla että hänen piti lähteä, niin ajattelin että siitä ei saa tulla mitään yhtä kaikki, ja sentähden en puhunut mitään. Mutta kun hänen lähhdöstänsä tänä päivänä ei tullut mitään, niin uskon että se on Jumalan tahto, ja sentähden tahdoin kysyä sinulta mitä sinä arvelet, ja —"

"Etkö usko että hän on liian nuori", katkaisi äiti hänen puheensa.

"Oi — kyllä hän on tarpeeksi vanha", vastasi Tore, "ja jos hän ei huoli minusta, niin tämä oli vaan sattumus. Hänen isänsä pyysi minua pitämään huolta hänestä ja minä arvelin että voisin sitä parahiten tehdä tällä lailla; sillä arvattavasti hän ei tahdo lähteä nyt enää".

"Niin, voithan sinä kysyä häneltä huomenna", sanoi äiti.

"Noo, siihen on kyllä aikaa. Hänen pitää nyt perin pohjin levätä, ja onhan siellä myös palveluspaikka tarjona kihlakunnan-tuomarin kartanossa", vastasi Tore.

Seuraavana aamuna, kun Tore tuli sisään aamiaiselle, sanoi hän äidille:

"No, kuinka Marit jaksaa tänä päivänä?"

"Hän on vielä vähän vilustunut", vastasi äiti.

"Parasta on että hän jää makaamaan vähäksi aikaa päivällä, ja sitten sinä voit lämmittää hänelle maitoa ja olla hyvä häntä kohtaan; hänellä ei saa olla mitään valittamista niin kauan kuin hän on tässä talossa".

"Minä olen ajatellut samaa", vastasi äiti.

"Parasta on myös olla mainitsematta siitä, josta puhuin", lisäsi Tore ja meni.

Myöhemmin iltapäivällä oli Marit tuvassa. Hän oli vielä vähän hajamielinen ja näytti kalpealta. Toren äiti seurasi häntä silmillänsä, vaan jätti hänet muuten itsekseen. Vähän sen jälkeen tuli Tore sisään, silloin äiti meni. Huomattuaan että Marit istui yksinään ikkunan ääressä, meni Tore istumaan vastapäätä häntä, otti piippunsa esille ja rupesi polttamaan.

"Minä kirjoitan muutamia sanoja isällesi tänä päivänä, Marit", sanoi hän viimein, "pitääkö minun sanoa että sinä tulet jälestäpäin?"

Marit katseli häntä säikähtyneenä.

"En tahdo lähteä", vastasi hän, peloissaan.

"Oletko myös tarkoin miettinyt tätä asiaa, sillä minä en muuten tahdo olla osallisna siinä", aloitti Tore taas.

Kyynel tuli Marit'in silmään, ja hän vastasi taas, vaikka hiljaa: "en tahdo lähteä".

Tore veti muutaman savun piipusta.

"Mihinkä olet aikonut mennä?" kysyi hän taas.

"En tiedä", sanoi Marit ja laski päänsä ikkunalaudalle, salatakseen kyyneleet, joita hän ei voinut pidättää. Tore katseli häntä hetken aikaa ja lausui sitten: "Älä murehdi siitä, Marit, tähän taloon sinä voit jäädä niin kauan kuin tahdot, ja — olin aikonut kysyä sinulta, etkö tahtoisit jäädä tänne samalla ainiaksi. Tiedäthän että isäsi ja minä olimme hyviä ystäviä, ja tämä talo on ennenkin elättänyt emäntäänsä, jotta se arvattavasti jaksaa sitä vastakin tehdä" — —

Tore katseli Marit'ia, vaan tämä ei liikahtanut.

"Paitsi sitä on palveluspaikka saatavana kihlakunnantuomarin luona, jos mieluummin haluaisit sitä — saat siis valita mitä sulle parhaaksi näyttää".

"Tahdon palveluspaikkaa", sanoi Marit, nostamatta päätänsä.

Tore nousi ja pani pois piipun. "Minä menen heti sanomaan sen tuomarille, jotta eivät ota toista", sanoi hän; "sillä sinun tarvitsee vielä levätä vähän — — — mutta", ja hän käänteli lakkiansa käsissään vähän aikaa, "jos kenties joskus rupeisit miettimään mitä nyt sinulle olen sanonut, niin tiedät, että ovi on auki ja että Tore istuu tässä tuvassa. Minä kirjoitan, kuten sanottu, isällesi". Näin sanottuaan meni

Tore.

Äiti tuli huomaamatta sisään taas ja katsahti Marit'in puoleen. Kun Marit nosti päätään ja katseli ympärilleen, askaroi äiti takan vieressä eikä ollut mitään huomaavinsa.

KOLMAS LUKU.

Matit oli saanut palveluspaikan kihlakunnan-tuomarin luona, vaan tämä herrasväki ei juuri ollut parasta laatua. Rouva ja tyttäret olivat niin erinomaisen hienoja, ett'ei kukaan voinut tehdä heidän mielensä mukaan, ja siten saatiin aina toria toisesta tai toisesta asiasta kun he tulivat kyökkiin. Mutta vaikka Marit'illa siis ei ollut erittäin hupaista, ei hän koko elin-aikanansa ennen ollut niin iloinen kuin nyt. Hänen oli niin helppo olla, kun kaikki oli päättynyt eikä enää voinut muuttua toisellaiseksi, että hän mielellään olisi laulanut koko päivän. Hänen kasvonsa olivat kirkkaat ja ystävälliset ja hänestä tuntui kuin hän voisi rakastaa kaikkia ihmisiä. Hän ei vielä ollut ilmaantunut. Hän usein silmäili metsään päin ja tietä myöten eikä ketään näkyisi hänen kaltaista, mutta hän ei vielä koskaan ollut tullut näille paikoille.

Eräänä päivänä kun Marit oli väen kanssa ulko-työssä, tuli eräs mies kävellen tietä myöten. Hän oli puettu verkanuttuun ja nahkahousuihin ja pieni lakki hänellä oli päässä. Hänellä oli piiska kädessä, ei muuta mitään. Kun hän näki Marit'in kävelevän siinä harava kädessä, pysähtyi hän ja katseli tyttöä. Hyppäsi sitten ojan yli ja nosti toisen jalkansa aidan yli.

"Pitääkö mun uskoa silmiäni, Marit?" sanoi hän, "sinäkö olet?"

"Aivan niin", vastasi Marit, nojaten haravan varteen.

"Ja minä kun luulin sinun lähteneen".

"Ei, minä en ole lähtenyt", vastasi Marit.

"No, kaiketi tämä on tapahtunut sentähden, että meistä tulisi pariskunta sitten?" sanoi mies, katsellen veitikkamaisesti tyttöä ja lyöden säärtänsä piiskalla.

"Se ei taida olla niin varmaa", vastasi Marit ja rupesi heiniä haravoimaan.

Mies hyppäsi aidan yli ja heittäysi pitkäkseen likelle häntä.

"Oikein todella", sanoi hän, "niin — — — voit uskoa että olen ostanut kauniin hevosen Balders'issa tänä vuonna — sen vertaista et ole koskaan nähnyt, sääret sillä on niinkuin raudasta valetut ja nahka kuin silkkiä. Nyt olen matkalla hevosmarkkinoille". — Ja mies leikki piiskallaan.

"Vai niin", vastasi Marit.

"Ja sitten lähden Kristianiaan syksyllä — minä myin kaksi ruskkoa Baardsen'ille siellä viime vuonna ja voitin summattomasti rahoja".

"Vai sinä voitit?" vastasi Marit, kuunnellen häntä henkeänsä vetämättä.

"Kahden vuoden päästä ai'on mennä naimiseen, näetkös, ja sinun kanssasi, Marit".

"Vai niin".

"Niin tahdon, mitä sinä siihen sanot?" kysyi mies, nousi ja lätkytti piiskalla.

"Oo — ehk' ei olisi aivan mahdotointa", vastasi Marit ja katseli häntä.

"Olkoon siis päätetty, kahden vuoden perästä minä tulen ja silloin häitämme vietetään. Vaan nyt minun täytyy kiirehtiä pohjoiseen päin, minun pitää olla tunturin toisella puolella k:lo 12". Ja mies antoi Marit'ille kättä.

"Oletko nyt taas ulkona kuleksimassa, Anders?" huusi eräs ääni tienvarrelta, ja siellä seisoi vanha kerjäläis-akka ja katseli heitä. "Älä vaan usko häntä", huusi hän Marit'ille ja lähestyi; "hän kihlaa yhden tytön joka paikassa, minne vaan tulee".

"Oletko sinä taas täällä, sinä pahan ilman lintu", huusi Anders hänelle, "parempi olisi että tekisit

jotain hyödyllistä kuin että kuljet ruokaa varastamassa ihmisiltä".

"Älä sinä siitä murehdi, Anders hevoislanko", huusi ämmä takaisin; "et sinä ainahan köyhdy killingeistä, jotka minulle annat. Mutta mitä puhun on totta", sanoi hän nyykäyttäen päätänsä Marit'ille; "minä kun tunnen tuon hulivilin, minä".

Marit katseli rakastettuansa kummallisella katseella.

"Et sinä suinkaan huoli hänen lörpötyksistään", sanoi mies ja puristi tytön kättä; "tunnet kai vanhan Gunhild'in, hän kulkee täällä ympäri puolihulluna. Tahdotko korjata luusi täältä", huusi hän akalle, joka vielä seiso samassa paikassa heitä katsomassa, "taikka saat maistaa tätä keppiä". Hän nosti piiskan vartta akkaa vastaan. Tämä vetäytyi pois.

"Jää hyvästi siis Marit", sanoi Anders, puristaen tytön kättä toistamiseen — "tiedät siis, kahden vuoden perästä". Näin sanoen meni hän ja tervehti kädellään Marit'ia.

"Koska aiot palata, sinä hevois-varas", huusi akka hänelle.

Anders kääntyi mäellä.

"Oo — ensikerran kun taas ristiäisiä toimeenpanet", huusi hän alas vaimolle; sillä tunnettu oli seudulla että Gunhild kerran oli saanut lapsen, vaikka oli naimaton.

"Ha, ha" — — — nauraa hohotti akka ja oikaisi itseänsä, "siinä tapauksessa armahasi saa jotensakin kauan odottaa". — Näin sanoen meni hän tiehensä.

Marit seiso kauan ajatuksissaan ja katseli miehen jälkeen; niin kauan kuin Anders'ia vielä näkyi, ei harava heiniin koskenut. Marit oli nyt nähnyt lemmittynsä, hänet, josta niin kauan oli uneksinut. Hän oli tullut ja mennyt kuni tuulen puuska ja kuitenkin oli Marit tullut hänen morsiamekseen; sillä semmoinenhan hänen tarkoituksensa oli. Ja nyt Marit ei saisi häntä nähdä kahden vuoden kuluessa.

Kuinka eriskummallista kaikki oli. Koti, isä, äiti, Amerika, Tore, kaikki oli niinkuin kuollutta ja poispyhitty hänen mielestensä. Pian kaksi vuotta kului. Ja hän voisi vähitellen ruveta ompelemaan kapiotansa, kutomaan sukia ja panemaan ne kirstuun. Olihan aina hyvä olla valmiina. Ja sitten hän tulisi jonakin päivänä häitä viettämään. Marit tiesi että Anders ei osannut kirjoittaa, vaan Herra Jumala häntä kaiketi suojelisi ja silloin tällöin joku matkustaja ehkä tulisi, joka toisi häneltä terveisiä. Hän siis kyllä voisi odottaa niin kauan. Kotona kartanossa eivät he voineet ymmärtää miksi Marit koko illan käveli hymysuin, mutta Marit — hän tiesi miksi.

NELJÄS LUKU.

Kaksi vuotta oli kulunut eikä Marit ollut saanut ainoatakaan kirjettä Anders'ilta. Viisi kertaa oli tunturin toiselta puolelta tullut matkustavaisia ja heidän kanssansa Anders oli lähettänyt terveisiä, mutta siitäkin oli jo puoli vuotta kulunut. Viimeinen, mitä oli kuullut, oli että Anders enimmiten oleskeli naapuriseurakunnassa, kun hän ei ollut retkillänsä, ja että hän vielä jatkoi hevois-kauppaa, muuta hän ei tietänyt. Ei Marit'illa juuri ollut helppo olla näinä vuosina; raskasta työtä kartanossa oli ollut; vaan hän lohdutti itseänsä sillä, ett'ei tätä voinut kestää ijankaikkisesti. Huhu kertoi tässä seudussa mitä oli tapahtunut Marit'in ja Anders'in välillä ja miesten tuvassa laskettiin aina leikkiä Marit'in kanssa ja sanottiin että hänen täytyisi punoa itselleen vahva köysi jos hänen oli aikomus tuota lintua vangita. Marit silloin tavallisesti suuttui kovasti ja kerran oli hän joutunut otteluun karjakon kanssa, suureksi huvitukseksi miehille, jotka istuivat penkillä ja nauroivat. Semmoisina hetkinä Marit tunsu itsensä niin hylätyksi ja onnettomaksi. Hänellä ei ollut ainoatakaan ihmistä, jonka kanssa olisi voinut puhua ja johonka olisi voinut luottaa: sillä herrasväelle hän ei voinut mennä semmoisia juttelemaan. Ne elivät ikäänkuin korkeammassa ja hienommassa maailmassa, eivätkä koskaan puhuneet palvelijoille muulloin kun heidän oli täytymys sitä tehdä. Silloin Marit'in oli tapa istua takalle miettimään ja tuumimaan, itsellensä kertoelemaan kaikki, mitä Anders oli sanonut sekä ennen että nyt kun viimeksi olivat toisiansa tavanneet, ja sitten hän arveli että, jos voisi luottaa keneenkään, niin se oli Anders'iin. Olihan Maritkin uhrannut kotonsa, isän ja äitin, kaikki, mitä hänellä oli rakasta, Anders'in tähden, olihan Jumala aina kaikissa muissa asioissa pitänyt hänestä huolta, eikä ollut mahdollista että *hän* pettäisi, joka suulla ja kädellä oli Marit'ille lupauksia antanut. Näin ajateltuansa tuli hän taas iloiseksi ja onnelliseksi ja sitten hiipi hän ylös luhdille, jossa hänen vaatekirstunsa oli, ja otti esille mitä pientä oli leikannut ja neulonut, katseli sitä ja iloitsi siitä, että hänen pieni varastonsa kuitenkin oli lisääntynyt

aikaa myöten. Jos kukaan oli ahkera, niin se oli Marit raukka. Jos jäi vähän aikaa illalla, kun talon työt olivat loppuneet, niin Marit sytytti kynttilän ja neuoi myöhään yöhön rinta-liinaa tai muuta, mitä tarvitsi. Silloin oli hän ihan selvästi näkevinänsä tuon pulskan ja notkean miehen, joka laulaen tuli tietä myöten, piiska kädessä. Pian hän tulisi, tasku rahoja täynnä, ovea kolkuttamaan ja silloin saisivat sekä Lars että Gudbjörg piika nähdä — kuinka hän silloin nauraisi hänelle, totta tosiaan hän nauraisi!

Kaksi vuotta oli kulunut, vaan vielä ei Anders'ia kuulunut. Marit odotti mutta hän ei ollut levotoin, tiesihän hän varmaan että Anders tulisi. Tuomarin kartanossa oli ollut kiirettä viime aikoina. Toinen tyttäristä oli tullut kihlatuksi eräälle ylioppilaalle ja nyt olivat sekä ylioppilas että hänen vanhempansa käymässä kartanossa. Heidän piti jäädä sinne muutamaksi viikoksi. Rouva puuhasi jotain huvitusta vieraille, ja nyt hän oli sopinut paikkakunnan herrasperheitten kanssa, että lähdetäisiin yhteiselle huviretkelle naapuriseurakuntaan, koska neljät talonpoikaishäät vietettäisiin samana päivänä. Marit'in piti seurata heitä passarina ja muutamat miehet saisivat ensin viedä sinne hevosilla ruoka- ja pullokorit, päällysvaatteet ja sänkyvaatteet, heidän tuli nimittäin olla yötä paimenmajassa. Sitten he lähtivät matkalle kirkkaalla ilmalla nauraen ja iloten. Marit hymyili itsekseen, sillä nyt hän kulki samaa tietä, jota Anders oli käynyt erotessaan hänestä kaksi vuotta sitten. Marit'in mielestä teki vuori-ilma hänelle niin hyvää, sillä täällä oli niin helppo hengittää.

Kun nyt olivat saapuneet paikalle, oli muitten meneminen kirkkoon juhlallisuutta katsomaan, mutta Marit'in tuli jäädä pöytää kattamaan ja valmistamaan kaikki päivälliselle. He menivät siis ja Marit jäi jällelle.

Hän otti kaikki esille korista, hieroi messinkikapineita niin että jo kaukaa loistivat, kattoi pöydän ja järjesti kaikki. Vaan kun hän viimein oli valmis, eivätkä vielä tulleet kirkosta, rupesi hänenkin suuresti tekemään mieli sinne vähäisen katselemaan, ja tämä halu kävi viimein niin vastustamattomaksi että hän juoksi matkoihinsa. Kirkko oli väkeä täynnä ja Marit'in täytyi nousta varpailleen nähdäksensä jotain. Juuri nyt seisoi yksi pari alttarin edessä ja Marit koetti nähdä tuntisiko jompaakumpaa heistä. Hän näki sulhasen — — kumma kuinka hän oli Anders'in näköinen! Aivan yhtäläinen olkapäistä ja selästä; vaan tämä ei kuitenkaan ollut niin voimakkaan näköinen kuin Anders, arveli Marit; harva mies näillä seuduilla oli Anders'in vertainen. Hs! — pappi lukee. "Ja nyt minä kysyn sinulta, Anders Svendsen Bjaaland" — — —

Tuliko joku kipeäksi? Kuului kimakka huuto, väkeä tunkeutui kokoon ja eräs nainen kannettiin ulos, joka makasi niinkuin kuolleena. — Ei, se oli ainoastaan muuan tyttö, joka ei ollut kestänyt tuota kuumuutta, vaan meni tainnoksiin.

Marit makasi ulkona kirkkomaalla ja hänen ympärillensä seisoi joukko vaimoja, jotka säälien häntä katselivat. "Voi raukkaa, kuinka kalpea hän on! — Onko täällä kukaan, joka tuntee häntä? — Hän ei ole täältä kotoisin". Marit kuuli surinaa ympärillensä, vaan ei virkkanut mitään. Hän ei muistanut muuta kuin yhtä asiata, vaan sitä hän muisti. Hän tuli kotia. Hän ei tietänyt kuinka jalat häntä kannattivat; vaan kotia hän tuli kuitenkin. Hän heittäytyi erään kistun päälle luhdilla, hän ei itkenyt, ei rukoillut eikä ajatellut, hän ainoasti makasi siinä. Nyt kuului hän kuinka joku huusi hänen nimeänsä useita kertoja. Hän hypähti pystyyn, hän muisti taas missä oli; rouva häntä kutsui. Marit juoksi alas kyökkiin.

Siinä seisoi rouva. "Vihdoin viimeinkin", kuului huuto häntä vastaan. "Saanko luvan kysyä missä hän on oleskellut tänä päivänä? Onko mokomaa nähty, — juosta pois nyt, kun meillä on niin kova kiire. Enkö sanonut että hänen piti jäädä tänne? Vai kuinka — tule nyt ruoan kanssa ja tee se pian".

Marit kallisti päätänsä, hän puri hampaansa yhteen, mutta hän ei hiiskunut sanaakaan. Sisällä tuvassa olivat jo ruoalla. He olivat iloiset ja juttelivat kaikesta mitä kirkossa oli nähty. Marit kävi ympäri ruokaa tarjoomassa.

"Se oli pulskea mies, tuo toinen sulhasmies", sanoi ylioppilas, "hän, jonka nimi oli Anders, luulen minä, mutta mistä hän tuon vanhan noidan oli saanut! Näytti kuin se olisi ollut hänen isoäitinsä. En minä vaan ymmärrä kuinka mies voi heittää itseänsä pois tuolla lailla".

"Marit", sanoi rouva, "tarjoa maisterille enemmän kastinta".

Marit pisti kastin-maljan esille, mutta hän vapisi niin että hänen täytyi ottaa tuolin karmista kiinni. Ylioppilas katsahti häneen. "Parempi olisi ollut, että hän olisi ottanut esimerkiksi sinut, Marit", sanoi hän veitikkamaisesti ja nauroi.

Marit ei tietänyt mitenkä kävi; mutta malja pääsi hänen kädestänsä niin että kastin vuosi alas ylioppilaan hienoja vaatteita myöten. Siitäpä vasta hämmennystä syntyi. Rouva oli aivan onnetoin ja hän sekä morsian juoksivat edestakaisin, pesivät, hieroivat, kuivasivat ja valittivat kuinka surkeata oli saada semmoista palvelusväkeä. Marit oli horjunut ulos kyökkiin pyyhinliinojen kanssa ja rouva tuli hänen jälkeensä.

"Tiedätkö mitä, hyvä Marit", sanoi hän — "tämä käy liian pitkälle siistissä seurassa. Minä olen nyt kärsinyt tätä tämmöistä kaksi vuotta, mutta olkoon se nyt päättynyt. Muuttoajan jälkeen sinä et enää astu minun huoneeseeni, ymmärrätkös?"

Marit nojautui seinää vasten, kyyneleet silmissä. "Minä en ole oikein terve", sanoi hän matalalla äänellä.

"Kipeäkö? Niin kai. Kipeitä te olette niin pian kuin vaan vastaan käy. Nyt saat olla niin hyvä ja la'ata hulluttelemasta siksi että päivällinen on ohitse, silloin voit mennä ylös lepäämään kun olet astioita pesty. Tule nyt tuomaan enemmän kastinta".

Marit luuli kadottavansa järjen, vaan hänen täytyi kestää yhtä kaikki. Hän meni taas sisään, passasi niinkuin ennenkin, hän kuuli että puhuivat häistä, että pitivät puheita ja lauloivat, vaan mitä tuo kaikki merkitsi, siitä hän ei selville päässyt. Hänen korvissansa kohisi ja suhisi, niinkuin kosken kohina. Kun hän oli saanut kaikki reilaan, riensi hän ylös luhdille ja heittäytyi erään kirstun päälle. Hän ei saanut suustansa sanaakaan, vaan vääntelihe ja kääntelihe kuin sairas. Viimein sanoi hän tuskissaan: oi Jumal' auta minua! Hän ei rauhaa eikä lepoa saanut, hän heittihe sinne tänne — ei. — Hän hypähti seisaalle ja istui taas kannelle, painoi otsaa käsiinsä, ikäänkuin saadaksensa sillä ajatuksista kiinni. Kun tuo ahdistus vähitellen poistui oli niinkuin taakka rinnallakin olisi helpompi, mutta nyt hänen katseensa oli muuttunut niin kummallisen tuimaksi. Melkein olisi voinut pelätä että hän oli järkeä vailla ja mietti jotain pahaa, semmoinen oli hänen katsantonsa. Hän ei liikahtanut kirstulta pois, vaan tuijotti eteensä ilmaan. Kyynäspäät piti hän polvillaan ja sormet olivat hiuksissa. Selvä oli että Marit jotain mietiskeli, vaikk'ei ollut helppo tietää mitä. Näin hän istui monta tuntia, mutta sitten nousi hän yht'äkkiä. Hän heitti päähänsä silkkihuvivinsa ja hiipi sukkasillaan portaita alas. Vaan tultuansa ulos ja pantuansa kengät jalkaan, lensi hän hurjasti kivien ja kantojen yli sinne, josta viulun ääntä kuului ja iloinen melske häätuvasta. Hän kyseli, — niin, tässähan Anders häitä vietti. Hän pyysi saada puhutella sulhasta ja lähetettiin noutamaan häntä. Anders oli käynyt iloiseksi hää-juomasta ja tuli mäkeä alas aidan luo ja siellä — seisoi Marit hänen edessänsä. Kohta hän ei tuntenut Marit'ia, vaan sitten joutui hän hämille ja vetäysi pari askelta taaksepäin.

Marit meni aivan likelle häntä.

"Niin, *minä* se olen kun olenkin", sanoi hän ja katseli suoraan Anders'in silmiin.

"Oletko sinä ulkona tässä kauniissa ilmassa?" sanoi hän ja oli hakevinansa jotain liivien taskusta.

"Niin, minä tässä olen!" sanoi Marit katkerasti nauraen. "Kaiketi arvelet minun sopivan häihisi?"

"Kuinka itse tahdot. Ei ollut sallittu että meistä pariskunta tulisi", sanoi Anders.

"Sallittu! — — luulet kenties että minä ai'on istua ja valittaa voitotella sinun tähtesi, vaan siinäpä erehdyt, mies. Minun silmissäni ei sinulla ole enemmän arvoa kuin tuolla kivellä tuossa", ja Marit potkasi kiveen, niin että se lensi pitkän matkan, "sen enempää arvoa ei sinulla koskaan ole ollut. Olihan helppo nähdä mitä lajia sinä olit, kun korjasit luusi vuoren toiselle puolelle".

Anders punastui vihasta.

"Tahdon ilmoittaa sinulle, Marit, ett'ei haukkumiset sinua yhtään hyödytä. — Tätä ei nyt käy muuttaminen; mitä sinä siis tahdot?"

"Minä tahdon sanoa sinulle että olet konna", huusi Marit ja polki jalkaa maahan, "minä tahdon sanoa sinulle että sinun pitäisi hävetä olla kunniallisten ihmisten parissa, sen minä tahdon; minä tahdon sanoa sinulle että olet saattanut minut perikatoon, jotta minusta ei ikinä tule ihmistä enään". Ja Marit kääntyi aidalle päin ja purskahti itkuun.

Joku tuli kävellen pihan yli. Se oli Anders'in uusi vaimo. Tämä lähene huomattavansa heitä.

"Seisotko täällä juttelemassa kerjäläistyön kanssa", sanoi hän Anders'ille; "jos hän tahtoo ruokaa, voi hän mennä kyökkiin".

Marit otti kätet kasvojen edestä, kuultuansa sen.

"Kerjäläistytty?" sanoi hän, meni aivan likelle vaimoa ja pudisti nyrkkiänsä hänen nenänsä alla. "Ei, mutta sinä olet kerjäläis-akka, sinä, joka olet varastanut hänet multa! Vaan minua hän olisi tahtonut, minua hän kosi kauan aikaa ennen sinua, minua hän rakastaa yhtä kaikki, vaikka sinulla on muutamia lemmiä. Ja minä olen yhtä kunniallinen minä, kuin sinä, sen tahdon sanoa sulle, etkä sinä ole sitä päivää näkevä, jolloin minä kerjäisin killinkiä Kari Bjaaland'ilta. Ota sinä vaan kultakappaleesi, sinä hupakko, minä en sitä ottaisi, vaikka se heitettäisiin jälkeeni".

Kari oli puuastunut, hän puri hampaansa yhteen ja katseli alas miehensä puoleen.

"Sinä kuulet sen, Anders?" sanoi hän.

Anders seiso siinä suuttuneena ja hämmästyneenä; hän ei tietänyt mitä tehdä, mutta meni viimein Marit'in luo ja otti hänen käsivarrestansa kiinni.

"Sinun pitää mennä nyt, Marit, taikka" — —

"Niin, lyö minua jos uskallat", huusi Marit katsoen suoraan Anders'in silmiin, "minä panen vetoa siitä, ett'et uskalla — — Näetkös, — sinä olet pelkuri nyt, Anders Bjaaland, ehkä hieman häpeetkin. Se hiukkanen miessydäntä, mitä sinulla on ollut, on kaiketi piiloittunut akan hameen taakse nyt".

Anders oli vaiti, mutta Kari tuli ja otti hänen takinhihastaan kiinni. "Jumala tietäköön miksi sinä seisot ja kuuntelet häntä, näethän että hän on hullu".

Marit kuuli sen ja nauroi.

"Hullu?" sanoi hän, "ei, kyllä sinä hullumpi olet, joka otat sinua kaksikymmentä vuotta nuoremman miehen. Niin, mene sinä", huusi hän poismenevän Karin jälkeen. "Nyt saat istua lihomassa avarassa tuvassasi, sinä, Marit kyllä voi orjaella ja tehdä työtä käsillänsä. Hyvästi siis, Anders Bjaaland, voi hyvin ja tanssi lystikkäästi tänä iltana, ole vaan varoillasi, ett'en minä riipu kuin lyijy sinun kenkiesi anturoissa; älä luulekkaan että niin helposti eroitat itseäsi minusta. Olen yöllä ahdistava rintaasi, päivällä olen laskeva kiviä tiellesi ja astuessasi kynnyksen yli olet minuun kompastuva. Ei yhtään auringon sädettä ole valaiseva huonettasi, sillä ulkopuolella seison minä pimentämässä. Hei vaan, kyllä silloin tulet viettämään iloista elämätä! Pilkkanauru on soiva korvissasi kun tahtoisit muistutella jotain virren-nuottia, ja kirkossa istuessasi minä istun sun vieressä ja kuiskaelen siitä miehestä, joka myi itsensä perkeleelle kahdesta kiiltävästä hopeataalarista. Olet ehkä silloin silmälläsi etsivä Marit'ia, vaan hänen silmänsä on oleva kuiva, hän on naurava sinulle, hän on —"

Anders oli jo ladon toisella puolen, mutta hän oli viivystellen astunut ylöspäin. Marit puhui niin kauan kuin Aders'ia näki, tuijoitti vielä siihen suuntaan, mihin hän oli hävinnyt, ja istui sitten tien varrelle, kasvat käsiin kätettyinä.

Oli jotensakin pimeä kun Marit palasi. Kotona olivat häntä etsineet noin tunnin aikaa, vaan eivät löytäneet. Rouva oli raivoissaan, hän torui ja lähetti ihmisiä ulos etsimään tarkemmin; sillä oli sovitettu niin, että seuran oli ehtiminen paimenmajalle vuoren kukkulalle ennen yötä, jota varten jo oli tilattu yösjöjä siellä edeltäkäsän. Ja tuossa Marit sitten tuli ovesta sisään hiljaa ja tyyneesti niinkuin ei mitään olisi tapahtunut. Rouva katsoi häneen niinkuin puusta pudonneena, mutta Marit meni vaan piisin luo ja rupesi siellä askaroimaan.

"Vai hän tulee viimeinkin, hän tahtoi arvattavasti että meidän piti odottaa siksi kun hänen olisi mukava lähteä", sanoi rouva pilkallisesti; "mutta, kyllä minä opetan sua sanomaan itseäsi kipeäksi ja sitten juoksemaan tanssiin nuorten miesten jälkeen". Näin sanoen juoksi hän Marit'ia vastaan, antaaksensa hänelle korvapuustin.

Marit huomasi sen, hän kääntyi äkkiä ja tarttui rouvan ranteeseen niin voimakkaasti, että rouva oli huutamaisillaan.

"Ette lyö", sanoi hän vaan ja katsoi terävästi rouvan silmiin. Rouva vaaleni; hän ei ollut koskaan ennen nähnyt että Marit'illa oli noin kylmä ja kova katsanto; hän vaikenä ja meni toiseen huoneeseen.

Hetken kuluttua oli koko seura matkalla hevosineen päivineen eikä sanaakaan enää haastettu siitä, mitä oli tapahtunut. Oli kuutamoinen, jotta ei ollut vaarallista vaikka tulivatkin vähän myöhään paimenmajalle. Marit kävi muitten jälessä, jalka asteli koneentapaisesti eteenpäin, ei hän nähnyt vuoria eikä kukkuloita ja ennenkuin tiesikään olivat jo perille tulleet. Hän sai sijansa lattialla, niinkuin muutkin, vaan ei saanut unta silmiinsä koko yönä. Havaittuansa että kaikki hänen ympärillensä nukkuivat, hiipi hän hiljaa ovesta ulos ja jäi seisomaan kiviportaille katselemaan. Kuu oli täysi ja valaisi vaalealla, kalman kylmällä valollaan autiota avaraa vuoristoa ylt'ympäri. Hänen jalkojensa juurella oli kanervikot, ja ilma oli niin kirkas että sopi nähdä sekä kanervikot että kaikki ra'otkin kallioseinissä, ja samalla se oli raitis ja keveä. Ei karjan kelloa kuulunut, ei virran kohinata eikä lehden liikutusta. Kaikki seiso täällä ikäänkuin kuunnellen mahtavien vuorihuippujen läheisyydessä, jotka avaruudessa ylpeästi nostivat valkoiset huippunsa taivasta kohti. Ne tiesivät ett'ei myrskyt eikä pilvet voineet heitä siirtää pois niistä paikoista, mihin olivat juurtuneet. Heidän ei tarvinnut rukoilla paikkaa eikä palvelusta keltäkään, he olivat herroja alallansa eivätkä toista tarvinneet. Suuren sinertävän sumuvaipan vetivät he ympärilleen kun yö kolkostui, ja valkoiset päät loistivat kuutamossa. Marit istui alas portaille. Hän mielestensä vahvistui katsellessaan näin miehuullista ja suurellista. Vasta kun rupesivat liikkumaan sisällä paimenmajassa, nousi hän ja meni sisään. Hän tuns silloin että oli istunut kauan, sillä koko

hänen ruumiinsa värisi.

VIIDES LUKU.

Marit oli kotona taas ja oli ruvennut tavallisiin töihinsä. Hän oli luullut että olisi parempi kun taas oli kotona, vaan ei hän koskaan ollut kärsinyt niinkuin nyt. Hän luuli vahvistuvansa ja hän heikontui. Tuo kylmä rauha, jonka oli saavuttanut istuessansa sinä yönä vuorella polttavain ajatustensa kanssa, se raukesi nyt tyhjiin, kun hän oli palannut kotiseudulleen. Tuolla *ulkona* oli se paikka, missä olivat toinen toistansa kohdanneet, ja se tie, missä hän oli seisonut. Täällä sisällä oli kirstu morsiusvaatteineen, joita hän oli ommellut. Missä hän kulki ja kävi, luki hän vaan *hänen* nimeänsä joka paikassa — Kaikki oli täynnä muistoja pienimmästä ruohonkorresta pienimpään astiaan seinällä. Hän huomasi olleensa ja eläneensä tässä ainoassa ajatuksessa kaksi pitkää vuotta; se ajatus oli häntä kantanut kaiken vaivan ja kärsimyksen läpi, ja nyt — kaikki oli muserrettu ja tyhjää. Marit vaipui alas kirstun viereen ja purskahti itkuun semmoiseen, että oli niinkuin se kestäisi ijankaikkisesti. Mitä oli hänen tehtävä ja mihin mentävä? Täällä hänen oli mahdotoin olla ja elää, jossa haava alinomaa revittiin uudestaan auki.

Tuomari oli kutsuttanut Marit'in luoksensa ja nuhdellut häntä siitä, että hän oli käyttänyt sopimattomasti. Miesten tuvassa oli Endre kysynyt leipoiko hän häitä varten, koska oli jauhoissa nenän alta, mutta Marit käänsi vaan kalpeet kasvonsa häntä vastaan eikä vastannut. Ei täällä ollut ketään, joka olisi voinut puhua hänelle lohdutuksen sanaa, vilvoittaa tuota polttavaa otsaa ja virvoittaa kuihtuvaa sydäntä. Ei, tämä oli liikaa. Epätoivossaan meni Marit alas järvelle, lopettaaksensa päivänsä siellä, mutta kuinka lienee ollutkaan, oli kuin tuntematon käsi olisi häntä pidättänyt eikä hän voinut muuta kuin tuijoittaa synkkään syvyyteen.

Yöllä hän ei nukkunut, päivällä toivoi hän olevansa tuhat sylvä maan alla sill'aikaa kuin talon tyttäret lensivät tanssista tanssiin; salista kuului soitantoa ja naurua alas Marit'in luo, joka istui taistelemassa ajatustensa kanssa pienessä, kylmässä kamarissaan.

Miksi heidän oli niin hyvä ja hänen niin tuskallista? Miksi piti hänen nähdä lasten iloista leikkiä nurmella ja muiden tekevän työtä, nukkuvan rauhassa ja iloitsevan, sill'aikaa kuin hän ei saanut elää eikä kuolla?

Eräänä iltana toinen tyttäristä, se, joka oli kihloissa, tuli myöhään kotiin jostakin iltaseurasta. Hänen sulhasensa häntä saattoi. He seisoivat vähintään puolen tuntia kuiskailemassa ovella ennen kuin erkanivat toisistaan, näytti kuin eivät olisi tahtoneet päästää toinen toistansa. Kun pääovi oli suljettu meni neito hiljaa kyökin ikkunain ohitse ja aikoi mennä takatietä sisään, mutta säpsähti aika lailla nähdessään noiden kalpeain kasvojen katsovan ruudun kautta ulos. Kasvot liikahtivat kun askeleita kuului. Se oli Marit. Hän meni ovea aukaisemaan.

"Sinäkö Marit olet näin myöhään valveilla?" sanoi neito astuessaan sisään. "Hyvä Jumala kuinka minua peloitit! Ethän vaan ole minua odottanut?"

"Enpä juuri! mutta en saanut unta ja arvelin sentähden että oli paras istua", vastasi Marit hiljaa.

"No, ota sitten kynttilä, niin voit auttaa minua vaatteiden riisumisessa". Neito kävi edellä ja Marit jälessä kynttilän kanssa.

"Hyvä Jumala, mikä päivä meillä on ollut tänään, Marit!" sanoi neito kun oli huoneessansa taas. "Etpä tiedä kuinka ihanaa on olla kihloissa", lisäsi hän ja silmät loistivat. Hän oli istunut sängyn laidalle ja Marit seiso suorana ja kalpeana hänen edesssä, kynttilä kädessä.

"Sanotaan niin olevan", vastasi Marit, vaan ei katsantonsa mitään ilmaissut.

"Etkö koskaan ole aikunut mennä kihloihin, Marit?" kysyi neito ja alkoi riisua päältänsä osto-kiharat peilin edessä.

"En tiedä mitä se hyödyttäisi", kuuli hän saman syvän äänen lausuvan takanansa.

"Jos voisin ymmärtää teitä talonpoikia", huudahti neito ja kääntyi kummastellen. "En luule teillä olevan yhdenkään killingin arvosta hellätuntoisuutta — pidä vaari, sinä tiputat kuumaa talia päällesi!"

Marit vapisi niin että tulista talia tipahteli alas hänen kädellensä.

"Ei se tee mitään", sanoi hän, pyyhkäsi pois talin ja piteli kynttilää kuin ennen.

"En, sillä he eivät koskaan kirjoita toisillensa eikä heitä koskaan yhdessä nähdä, ja toinen on heille yhtä hyvä kuin toinenkin. Hyi, se on inhoitettava!" neito veti ylenkatseessaan hameen päältänsä pään yli. "Mutta puhuivathan ihmiset, että sinulla oli joku, Marit? Kuinka sen asian käy?"

"Arvattavasti se ei käy laatuun sitten", vastasi Marit samalla kylmällä äänellä.

"Oi, sinä lasket vaan leikkiä", sanoi neito ja nauroi, "— hyi, älä toki tuijoita minuun tuolla lailla, näyttää kuin minä — — sillä sinun täytyy kuulla että se on ihanata Marit. Niin, niin, odota vaan huomiseksi, niin minä ripitän sinua. Ja nyt hyvää yötä, älä unohda kynttilää, ja sitten — kuule Marit! älä unohda herättää minua varhain huomenna, niin olet kiltti. Oi, mikä päivä meillä on ollut tänään".

Ja neito vaipui unen helmaan ja näki suloista unta, mutta Marit kulki liehuva kynttilä kädessä kylmän käytävän läpi.

Huomenna siis — neito aikoi häntä ripittää. *Hänkö* uskoisi itsensä näille ihmisille, jotka eivät häntä ymmärtäneet, jotka eivät olleet puhuneet hänelle ainoatakaan kehoittavaa sanaa siitä asti kuin hän tänne tuli! Ei, ennen — hän seisoj epäillen, hän kävi istumaan, nousi uudestaan, mutta ei mitään rauhaa löytänyt. Tänne hänen oli mahdotoin jäädä, — ei minutiksikaan, ei hetkeksikään. Hän teki jyrkän päätöksen. Hänen täytyi pois, kapineensa hän kyllä voi saada jälestäpäinkin. Hän pani röjyn kiinni rinnalla, heitti huivin päähänsä, avasi varovasti oven ja meni pois pimeässä yössä. Hänestä oli niinkuin hänellä ei olisi ollut tunnetta rahtuakaan.

Marit kävi nopeasti tien yli, niin nopeasti kuin jalat vaan veivät häntä. Hän oli käynyt itäistä tietä, vaikka ilman mitään tarkoitusta. Hän tahtoi vaan mennä kauas, mitä kauemmas sitä parempi, mihinkä, hän ei tietänyt. Viimein hän uupui ja uupui erään puun juurelle, minne kävi lepäämään.

Vasta aamulla hän heräsi ja hieroi silmiänsä, kummastellen missä oli ja muistellen kuinka oli tullut. Nyt hän muisti sen. Tiellä seisoj vanha vaimo ja katsoa töllötti häneen.

Selässä akka kantoi risutakkaa, jonka oli metsässä koonnut. Hän jäi ensin tielle tuijoittamaan Marit'iin, vaan sitten tuli hän lähemmäksi.

"Ei, Jumal' auttakoon! Eikö se ole tuomarin Marit?" sanoi hän, katsoa tuijoitti ja pudisti päätänsä.

Marit ei ollut sitä kuulevinaan, eikä vastannut mitään.

"Onko hän nyt sinut hyljännyt", jatkoi akka ja tirkisti ihan Marit'in kasvoihin, "ja sitten herrasihmiset ovat ajaneet sinut ulos? Ha — ha — ha — vaan enkö sitä jo sanonut?" Ja akka nauroi niin että vapisi ja taputti Marit'ia olkapäälle. Sitten rupesi hän laulamaan:

"Ja mies tuo vaan lensi ilman muuta
Ja neitoselle hän tuppas' suuta,
Hän tuppasi kerran, tuppas' kaks,
Ei neitonen tullut pahemmaks".

"Niin — niin — kaikenlaista merellä tapahtuu, sanoi hyle, kun sitä ammuttiin silmään, ja jos kovan sijan itsellensä valmistaa, niin saapi maata sen mukaan. Vaan sentähden ei ole hirteen mentävä. Tänään minä, huomenna sinä. Pyytölinnut eivät viisastu: ne lentävät pihlajamarjoja syömään ja joutuvat joka vuosi pyydyksiin, ja turha olisi valittaa siitä". Akka kävi ja jutteli itsekseen kunnes oli tiellä taas. "Tule nyt", huusi hän Marit'ille, "niin saat ruokamurusen. Olet kaiketi nälkäinen, arvaan minä, ja ehkä et ole hienempi nyt kuin että voit istua Gunhild'in töllissä".

Marit nousi ja seurasi, vaan ei sanaakaan vastannut. Akka miellytti Marit'ia samalla kuin hän kammoitti. Gunhild meni kappaleen matkaa takaisin samaa tietä, jota myöten Marit oli tullut, kunnes seisahtui erään kiviroukkion edessä, joka oli puoli-mädänneellä ovella varustettu. Tämän oven rei'ät olivat huolellisesti savella ja sammaleilla paikatut. Gunhild nosti ha'an ja meni sisään.

"Ole varoillas", sanoi akka Marit'ille, "kyllä saat kumartua, tämä mökki ei ole tehty hienoja varten".

Hän heitti takansa nurkkaan ja rupesi käsiänsä hieromaan. "Niin, tässä näet koko juhlasalin", jatkoi hän kun Marit katseli ympärillensä, "suuri se ei ole, mutta se on hyvä. Tässä minä istun kuin rotta lävessään ja nauran sekä papille että voudille ja kaikille muille kissoille. Niin, totta tosiaan se saisi kärsälleen, joka pyrki tänne nuolemaan". Akka nauroi taas ja rupesi laulamaan.

"Huh!" sanoi hän väristen, "täällä on vallan kylmää aamuhetkillä, mutta meillä on hyvä ystävä". Näin sanoen otti hän povestansa taskumatin, otti siitä suullisen ja ojensi pulloa Marit'ille. Marit pudisti päätänsä. "Joutavia! Juo sinä vaan, ei se ole varastettua".

"En tahdo", vastasi Marit ja sysäsi pullon pois puoleltansa.

"No, no, tee kuinka tahdot, en minä aio pakoittaa ketään, joka ylenkatsoo Jumalan hyviä lahjoja", sanoi hän ottaen vieläkin suullisen, "se oli kelpo mies, joka viinan keksi; mutta nyt tahtovat senkin ryöstää meiltä köyhiltä raukoilta. Minusta vallanpitäjät voisivat tehdä jotain hyödyllisempää, kuin toimittaa viinaveroja ja tullia; eivät he kuitenkaan saa meitä tapetuksi. Heidän pitäisi istua täällä minun töllissäni jonakin kylmänä talvispäivänä, jotka nyt pitävät puheita ryyppäämisestä ja pirun viettelyksistä — huh, Jumal' auttakoon — luulenpa että he kylläkin nöyrästi kiittäisivät viinapisarasta". Näin puhuen pani Gunhild pienen padan tulelle. Marit oli nyt tilaisuudessa katsoa ympärillensä. Huone oli pieni, yhtä pitkä kuin leveä. Kaksi seinää oli kivistä rakettu ja rei'ät täytetyt sammaleilla ja sahajauhoilla sekä ulkopuolella savella tiivistetyt. Kolmas seinä oli yhtäläinen, sillä eroituksella vaan että oli ovi keskellä, mutta neljäntenä seinänä oli paljas kallio, jota myöten vettä tipahteli ehtimiseen, vaikka katto oli siihen kiinnitetty niin tivisti kuin mahdollista oli ollut. Katoksi oli pantu muutamia hirsiä, lautoja ja turpeita niiden päälle. Päivää näkyi ainoastaan savulävestä, joka oli suolinahalla peitetty. Eräässä nurkassa oli oljista ja heinistä valmistettu vuode, toisessa seiso i hiilihanko ja pata-ripustin riippui katosta alas. Pieni puu-penkki seiso i lattialla, vaan se oli myöskin ainoa huonekalu, paitsi lukotointa arkkua, joka seiso i vuoteen vieressä.

Gunhild otti jotain mustaa eräästä paperista arkusta ja pani veteen, jota jo kiehui.

"Nyt saat hyvää kahvia", sanoi hän, "niin, minä takaan että se maistaa melkein yhtä hyvälle kuin tuomarin, mutta ei ihmettäkään, sillä palavathan tuomarin polttopuut padan alla". Gunhild nauroi niin että sai kyneleitä silmiinsä. "Niin, jos hän tietäisi että minä käyn nuuskimassa hänen metsissään, kyllä hän pian virkamahtiinsa hyppäisi silloin. Ei tarvita muuta, kuin tuommoinen viatoin oksa", hän potkasi lattialla olevaa puun-oksa, "niin he nostavat semmoista melua, kuin taivas ja maa olisivat hukassa, he haastavat oikeuteen, vaativat korvausta, uhkaavat vankihuoneella ja kaikella pahalla; mutta minä olen heidät pettävä, niin, totta tosiaan olen kun olenkin". Gunhild oli ottanut kaksi astiaa esille, johon hän kaasi kahvin.

"Nyt Gunhild tahtoo tarjota sinulle mitä hänellä on, vaikk'et viimein huolinut hänen neuvoistaan. Vaan enkö sitä sanonut? Enkö sitä jo sanonut? Niin, roistoja he ovat kaikki — ah kuinka se kahvitippa teki hyvää — roistoja he ovat. He ovat olevinansa piru tietää mitä herroja, ja sitten heillä ei ole omaa paitaakaan. Kauniita kosioita tosiaankin! Kun häitä on vietetty ei heillä ole vaateriepuakaan, mutta sitten vaimo pannaan orjajelemaan. Voit olla tyytyväinen että kävi niinkuin kävi, kyllä selkä olisi kyyristynyt ja silmät vetäytyneet jos olisit tullut hänen vaimokseen".

Gunhild puhalsi kahviin, jotta hetken äänettömyys syntyi; Marit istui vastapäätä, kuppi kädessä katsellen ja kuunnellen Gunhild'ia, joka levitteli itseänsä takan vieressä.

"Juo nyt niin kauan kun se on lämmintä", sanoi Gunhild nyykäten Marit'ille; "ei meistä eikä kahvista ole mihinkään kun lämmin on poissa. Mutta mitä aiinkaan sanoa — rahat jotain vaikuttavat muori, rahat, sanon minä. Puhu taas niin paljon siitä, että Herra Jumala johtaa meidän kohtalot niin tai näin — ha — ha — kyllä kai! Niin kuin ei Jumalalla olisi muuta virkaa kuin ajatella meitä matosia. Ei, rikkaus maailmassa hallitsee. Miksi sinä luulet vallassäätyläisiä pidettävän niin korkeassa arvossa? Ovatko meitä paremmat? Ei, totta tosiaan, ei Jumalan maailmassa ole kurjempia olentoja kuin nuo 'hienot' ihmiset, vaan kah! kuinka ovat olevinansa. Huomaapas vaan pappia. Sunnuntaina hän tuomitsee ihmisiä kuumaan helvettiin ja puhuu kuinka kaikki olemme veljeksiä, mutta kyllä saat hieroa jalkojasi matolla ja kumartaa syvästi astuessasi hänen saliinsa. Ja uskallappas koskea hänen kirsimarjojansa kesällä! Kyllä silloin sekä koirat että nimismiehet hyppivät jälkeesi. Ei, rahoilla kaikki hallitaan ja hullu se on, joka ei ota niitä kun ovat tarjona". Gunhild nousi ja kohensi valkeata sauvallaan.

"Etkö luule että minäkin olisin voinut istua lakihuoneessa ja olla kunnioitettu pitäjässä", sanoi hän hetken kuluttua, ojentaen itseänsä. "Senpä luulisin, hän kosi sekä yksi että kaksi kertaa, ja minulla olisi nyt voinut olla sekä kahdeksantoista että kaksikymmentä lehmää tallissa, mutta silloin muka olin enemmän rakastunut Baard'iin. Ha — ha — niin, siitä tuli oivallinen loppu. Hän jätti sekä minut että kakaran, kun vuohet hukkuivat syvyyksiin ja ainoa lehmäni kaatui. Minä istuin sitten tyhjin käsin ja nimismies uhkasi vangita minua riettauteni tähden, mutta sitä tuomiota eivät aikaan saaneet, kosk'ei se ollut kuin ensimmäinen lapseni. Sitten läksin pois kakaran kanssa, sillä siinä tienoossa oli mahdotoin olla. Lapsi kuoli, Jumalan kiitos, eikä sen tarvinnut kärsiä pahasta maineesta, mutta nälkää ei se myöskään kärsinyt niin kauan kun orjaelin sen puolesta. Nyt istun tässä komeassa huoneessa, pahaa kärsin suvella ja kylmää talvella ja saan ottaa vastaan niitä leipäpalasia, joita ihmisten ovilla saan, ja minua sanotaan Gunhild kerjäläis-akaksi. No niin, paljon maailmassa tapahtuu; ja minä olen tämän hyvästi ansainnut tyhmyyteni tähden!"

Marit ei vastannut, mutta jotain muistui hänen mieleensä, hän näki Tore'n edessänsä ja muisti hänen sanansa. Hän ei ollut muistanut Tore'a ennen, mutta nyt hän muisti.

"Niin, hupsu se on, joka ei kartanoa ota kun saa", jatkoi Gunhild, otti pienen piipun esille ja rupesi tupakoimaan. "Puhuvat niin paljon rakkaudesta — loruja kaikki! Se kestää ensimmäisen vuoden ja sitten sitä kulutetaan pois lasten synnyttämisessä, työssä ja kivuloisuudessa, mutta talo seisoo. Ei ole hätää olla talon-omistajan vaimona! Ei hänen tarvitse orjaella, ei vilua eikä nälkää kärsiä; hän istuu huoleti lämpösessä tuvassaan sekä talvi- että kesä-aikana, hän voi kasvattaa voimakkaita nuorukaisia, hän voi kustantaa sijaisia sotapalvelukseen poikiensa edestä ja hankkia heille taitoa ja tietoa jos tahtoo. Paitsi sitä hänen ei tarvitse mennä pois tieltä kun kaupunkilaisia kohtaa. Hän voi haastaa oikeuteen hienoja ihmisiä jos mieli tekee, sillä hänellä on varoja maksaa asianajajille". Gunhild'in silmät kiilsivät, kun hän tätä ajatteli.

"Mutta kuinka sinun on käynyt oikeastaan, kuinka olet tänne tullut?" aloitti Gunhild taas hetken perästä.

Marit kertoi muutamilla sanoilla kuinka kaikki oli tapahtunut. "Niin enkö jo ole sitä sanonut, nuo hienot ihmiset ovat luodut ainoastaan pahantekoja varten. Miksi eivät nyt voineet sinua pitää, ruokkia ja olla ystävällisiä, tyttö parka, vaan sitä eivät tehneet! Ei, pois — pois, se on tietty. Nyt kai tahtoisivat että tulisit kättä nuolemaan ja anteeksi pyytämään, vaan hupsu olet, jos sen teet. Ei, me teemme heille pienen kepposen, me molemmat; senverran työtä minä ainakin voin sulle hankkia ett'ei sun tarvitse nälkää kärsiä. Täällä on eräs mies, täällä likellä, joka tarvitsee piikaa, nyt kun hänen vaimonsa on kipeä. Et saa muuta kuin ruokaa ja vaatteita siellä, mutta myöhemmin voit hankkia itsellesi parempaa paikkaa; joka on nälkäinen, ei saa ruokia valita. Ja sitten olet vapaa, voit käydä tuomarin rouvan rinnalla eikä hän uskalla sua lyödä vaikka sormet kuinka syhyisivät. Niin, jos et ole väsynyt, voimme mennä sinne kohta, niin saat vähän suurusta, sillä huomaan ett'ei minulla ole leipäpalastakaan".

KUODES LUKU.

Marit jäi vastaiseksi siihen taloon, josta Gunhild oli hänelle puhunut; vaan ei se juuri ollut parhaimpia taloja, johonka hän oli joutunut. Kaikki oli rappiolla, eikä miehellä ollut varoja tehdä parannuksia. Huonoa ruokaa hän sai ja vähän joka atrialle. Siinä hän sitten kävi, pesi lattiaita ja puhdisti läävää, halkasi puita ja kantoi vettä sisään ja teki ylimalkain kaikki raskaat työt. Välisti Marit muisti pienen kamarinsa tuomarin talossa; se oli oikea taivas tämän suhteen. Vaan takaisin hän ei tahtonut mennä, vaikkapa saisikin kuluttaa nahan pois sormiensa päästä täällä. Oli kai niin sallittu että hänen piti olla lapsi-puolena tässä maailmassa. Vaan miksi hänen juuri oli pakko olla semmoisena? Eikö hän kelvannut mihinkään parempaan? Eikö ollut hän yhtä hyvä kuin isäntäväkikin, joka ei muuta ajatellut kuin ruokaa joka eri atrialle. Marit näki unta öisin vanhemmistaan, Amerikasta, suuresta Skjölte-kartanota, missä Tore istui, ja vanhasta Gunhild'ista, joka nauroi ja sanoi: "sinulle kernaasti suotu, kaikki on oma syysi". Päivällä hän kävi miettien kummallista kohtaloansa. Marit tuli kovaksi ja katkeraksi. Ajatukset laskivat jäätä sydämen ympäri, eikä täällä aurinkoa ollut sitä sulattamaan.

Tuomarin talossa oli hämmästys suuri kun ei Marit'ia löytynyt. Kaikki juoksivat sinne tänne, sisään ja ulos. He etsivät kyökistä ja kellarista, tutkivat kaivoakin, mutta Marit'ia eivät löytäneet. Ei kukaan ollut hänestä mitään kuullut eikä nähnyt. Hän oli ollut vähän kummallinen viime aikoina, sanoi tuomari.

Huhu levisi pian paikkakunnassa siitä, mitä oli tapahtunut, ja moni, joka oli Marit'in tuntenut, tuli hänestä kysymään. Niiden joukossa oli myöskin Tore. Hän oli silloin tällöin käynyt siellä Marit'ia tervehtimässä. Mutta Marit ei koskaan ollut hänestä paljon välittänyt. Tore oli seisonut ovella ja Marit askaroinnut piisin vieressä ja sanonut jonkun sanan silloin kun se oli ihan välttämätöntä. Tore oli sitten mennyt, mutta tuli aina takaisin jonkun ajan kuluttua kuulustelemaan tarvitsiko Marit jotain tai tahtoiko että isälle jotain kirjoitettaisiin. Kosimisestansa taannoin hän ei koskaan puhunut. Kun Tore nyt kuuli mitä oli tapahtunut, tuli hän myöskin ja oli etsivistä ahkerin. Hevosien selässä oli hän lähtenyt paikasta toiseen etsimään.

Eräänä päivänä, kun Marit oli tullut rappusille ja aikoi viedä pois vettä, näki hän hevosen, joka oli sidottu puuhun kiinni, ja erään miehen tulevan häntä kohti. Hän tunsu miehen ja aikoi juosta sisään kätkemään itsensä, mutta tuo mies oli jo hänet nähnyt. Oli siis myöhäistä. Hän nojautui nyt seinää vasten ylpeällä katsannolla. Mies nosti hattuaan.

"Hyvää päivää, Marit", sanoi hän. "Kiitoksia viimeisestä".

"Kiitoksia vaan", vastasi Marit tylästi.

Tore seiso siinä vähän aikaa. "On huono ilma nyt", sanoi hän.

"Niin on", vastasi Marit.

Tore pisti toisen kätensä taskuun eikä pitkään aikaan mitään sanonut.

"Minulla on niin paljon terveisiä sinulle tuomarilta", aloitti hän viimein.

"Vai niin", sanoi Marit ja nauroi pilkallisesti; "he ovat varmaankin saaneet jonkun ilmestyksen, koska lähettävät terveisiä minulle; oletko sinä renkinä tätä nykyä, Tore?"

Tore katsahti ällistyneenä Marit'iin; hänen mielestensä Marit näytti vanhalta, vaikka oli ainoastaan kahdenkymmenen vuoden ikäinen. Tore vastasi tynnosti: "Minä ajan omia asioitani".

"Vai niin, no, sano sitten terveisiä itsellesi, ett'et saa minua täältä, vaikka repisit minut kappaleiksi".

"Vai onko täällä niin hyvä olla?"

"Tietysti, — täällä minä kannan lokaa ja syön sian ruokaa, tietysti täällä on hyvä ollakseni", vastasi Marit. Tore katseli häntä taas. Kuinka onnettomalta ja turvattomalta hän näytti. Kaunis hän vielä oli, pitkä ja hoikka, mutta kasvot olivat kalpeat niinkuin taudin jälestä. Tore tunsu että sydämensä heltyi; hän meni likelle Marit'ia ja nojasi kyynyspänsä seinää vasten.

"Aioin kysyä sinulta", sanoi hän viimein hitaasti ja viivyttellen, "tahtoisitko rahoja päästäksesi Amerikkaan, niin minulla kyliä olisi niin paljon ja" — —

"Ja nuo muut nauraisivat ja sanoisivat: Kas nyt tuo tulee jälestäpäin, joka oli niin ylpeä olevinansa. Ei kiitoksia, täällä on kaiketi sen verran multaa syntymä-sijoillani, että saan muutaman lapiollisen ruumis-arkulleni".

Tore katseli maahan ja hieroi saapastansa kivrappusia vasten. Hän mietti jotain.

"Niin, sillä en kaiketi voi toivoa että tahtoisit minun tuvassani istua", sanoi hän viimein; "mutta sen sinä tiedät, että mitä kerran sinulle sanoin, sitä minä vieläkin ajattelen".

Tämä ajatus iski tulta Marit'in silmistä: posket punastuivat ja hänen sydämensä tykytti niin kovasti, että hän painoi käsiänsä rintaa vasten. Talo — rahoja — vapaus, kaikki, josta Gunhild oli puhunut — se oli nyt tarjona; toisen kerran antoi sallimus hänen valita. Tuntui kuin ajatukset tukehduuttaisivat häntä, hän hengitti syvään ja istui kynnykselle, kätkien kasvot käsiinsä.

Tore seiso kauan ja katseli häntä odottaen vastausta, vaan sitä ei kuulunut: Marit ei liikahtanut.

"Saan siis sanoa hyväiset sinulle", sanoi hän, "ja jos muuten jotain tahtoisit, niin tiedät missä minä asun".

Marit kuuli hänen menevän, hän hypähti pystyyn, Tore oli jo ehtinyt kappaleen matkaa tiellä. Marit tarttui käsin kynsin portaiden syrjään ikäänkuin hän olisi tahtonut kasvaa kiinni siihen; hän katsoa tuijoitti Toreen, joka jo oli päästämässä hevosensa irti — hän huusi Toren nimen.

Tämä kuuli sen, jätti hevosen ja tuli Marit'in luo.

"Tahdoitko jotain?" sanoi hän ja jäi seisomaan portaiden eteen.

Marit puri huuliansa, nosti päätään ja sanoi pilkallisella hymyllä: "Arvelenpa että koska isäni on antanut sinulle köyden, niin saat ottaa lehmänkin".

Tore katseli häntä hämmästyneenä, astui sitten portaita ylös.

"Nyt sinä puhut katkerasti, Marit", sanoi hän, "mutta onko se todellakin tarkoituksesi Jumalan ja ihmisten edessä?"

"Luuletko että minulla on kaksi kieltä suussa?" vastasi Marit.

Tore antoi hänelle kättä ja Marit laski omansa siihen.

"Se on siis päätetty", sanoi Tore, "ja minä toivon että Jumala antaa siunauksensa siihen".

"Niin, kun hän vaan antaisi", vastasi Marit.

"Ja koska saan viedä sinut kotiin?" kysyi Tore.

"Vaikka kohta", vastasi Marit, "sillä minä olen täällä vaan päivä-palkollisena".

"Tulen siis huomenna", sanoi Tore iloisena, ja näin sanoen jätti hän hyvästi.

Marit seiso i yksinänsä siinä. Hän näki Toren ratsastavan pois, se oli hänen miehensä, ja Marit — hän saisi omistaa ja hallita Skjölten taloa. Kasvonsa hohtivat, hän ojensi itseänsä suoraksi ja mielestänsä hän oli suurempi ja väkevämpi kuin koskaan ennen. Hymy leikki hänen huulillansa, vaan hyvää hymyä ei se ollut; silmät olivat suuret ja loistavat, mutta niissä oli jotain kostonhimoista, niinkuin pedolla, joka uhrinsa huomaa. Hän olisi mielellään laulanut, niin iloinen hän oli. Hän meni tupaan, mutta käyntinsä oli varma ja ylpeä kuin kuningattaren.

Mies tuolla sisällä ihan säikähtyi kun kuuli laulettavan niinkuin myrskyssä lumivuorella. Marit se lauloi työtä tehdessänsä.

"Oletko järkeä vailla, tyttö?" sanoi mies, astuessansa kynnyksen yli ja huomattessansa Marit'in menetyksen; "etkö tiedä että emäntäsi on kipeä?"

"Se ei koske minua, onko hän terve vai kipeä", vastasi Marit.

Mies katseli häntä hämmästyneenä. Tämä sama hiljainen tyttö, joka kävi askareissaan sanaakaan sanomatta.

"Tiedätkö, että minä olen isäntäsi?" sanoi hän lyöden nyrkkinsä pöytään, "minä voin ajaa sinut ulos maantielle, mistä tulitkin, ja milloin vaan tahdon!"

"Sinä et ole isäntäni enemmän, kuin kissa", vastasi Marit ja nauroi hänelle vasten silmiä. "Paitsi sitä ei sinun tarvitsekaan ajaa ketään, sillä minä menen huomenna ajamattakin, jotta saat puita hakata ja lika-vettä kantaa itse".

Mies seiso i kuin kivettyneenä.

"Mihinkä menet?" kysyi hän varsin hämillänsä.

"Sen saat tietää aikansa", vastasi Marit, vei ulos pytyn ja heitti oven lukkoon jälkeensä. Mies jäi seisomaan töllistämään keskelle tupaa.

SEITSEMÄS LUKU.

Arvattava on ettei se juuri pientä huomiota nostanut, kun Marit oli muuttanut kotia Skjölteen, sillä nyt hänestä tuli yksi seurakunnan rikkaimpia emäntiä. Marit itse teki kaikki saadaksensa tiedon siitä levitetyksi, ja Endren, tuomarin rengin, korvat olivat jotensakin lupallaan kun Marit eräänä päivänä kävi hänen ohitsensa eikä ollut häntä näkevinänsä. Kun häöpäivä tuli oli kirkko täynnä väkeä, jotka tahtoivat Marit'ia nähdä. Tämä kävi suorana ja pulskana kirkonlattiaa myöten, eikä katsonut oikealle eikä vasemmalle. Kasvonsa olivat kalpeat ja kylmät, hän oli kuvapatsaan näköinen, seisoessansa alttarin edessä; ei yksikään hermo liikahtanut hänen kasvoistansa. Viisi päivää hääjuhlan oli kestäminen, niin hän itse oli vaatinut ja Tore ei pannut vastaan. Marit tahtoi että kaukanakin tiedettäisiin hänen viettävän häitä. Ei puuttunut syömistä eikä juomista. Kyökkimestari oli niin väsymätöin että äänensä jo ensimmäisenä päivänä sortui, mutta se ei auttanut. Häistä ei oikeata iloa ollut; sillä morsian ei tahtonut tanssia, hän tahtoi vaan katsella. Muuten ei hän ollut moittittava; hän kävi itse ympäri, kehoitti miehiä tanssimaan ja kaasi vanhoille sekä olutta että paloviinaa. Tore tahtoi myös koettaa saada mielet vilkastumaan; hän otti erään tytön ja juoksi ringiin kun soittuja rupe i juoksu-tanssia soittamaan. Marit kävi juuri lattian yli. Hän näki Toren ja punastui. Kun hän oli jättänyt tytön meni Marit ja kuiskasi hänelle: "Onko sopivaa mielestäs että Skjölten haltija täällä hyppää, kuin varsa". Tore ei enää mennyt tanssiin.

Tuomarin perhe oli tullut kartanoon; sillä ylioppilas ja hänen vanhempansa eivät koskaan olleet nähneet, mitenkä talonpoikais-häissä menetellään, ja luulivat saavansa nähdä sitä täällä. He lähettivät sanansaattajan kysymään saisivatko tulla tupaan katselemaan.

Marit vastasi ett'ei hän ollut lähettänyt heitä käskemään, ja he saivat siis mennä tiehensä kiroten "tuhmia talonpoikia". Tore tuli pahalle mielelle kuullessansa tämän. Hän aikoi sitten mennä tuomarilta anteeksi pyytämään.

Oli yksi, joka itki näissä häissä, ja se oli Toren äiti; sillä häntä aavisti ett'ei tästä avioliitosta mitään hyvää tulisi. Vaa n hän ei puhunut siitä kellekään, kaikista vähemmin Torelle. Jo se lyhyt aika, kun Marit oli ollut talossa ennen häitä, oli osoittanut että Marit'in mieli oli kova ja vastahakoinen, eikä suinkaan taipuisa. Vielä pahemmaksi kävi se myöhemmin. Marit vaati kohta avaimet aittaan ja kellariin: ei äiti

saanut ottaa pienintäkään tekemättä tiliä Marit'ille. Hän kärsi kuitenkin kaikki poikansa tähden ja sitä paitsi oli hän nöyrä ja hyvä luonnoltaan, eikä tahtonut elää epäsovussa kenenkään kanssa. Mutta kun vanhus peloissansa istui tuvan nurkassa rukin ääressä ja Marit askaroi piisin luona tai huoneessa mielensä mukaan, silloin äidin katsannossa oli jotain, joka ilmoitti ett'ei mielestensä hänellä enään ollut mitään virkaa maailmassa. Erittäin oli häntä loukannut se, että vanha Gunhild oli saanut talossa asunnon ja että hän joka päivä atrioi heidän oman pöytänsä ääressä. Marit oli järjestänyt niin, että rengit ja piiat söivät erikseen suuressa tuvassa, mutta Gunhild heidän omassa huoneessaan. Hän oikein hyväili tuota vanhaa ilkeätä akkaa, sill'aikaa kuin hän tuskin oli äitiä näkevinänsä. Äiti oli aikonut puhua pojallensa tästä, mutta huomasi pian ett'ei se mitään hyödyttäisi; sillä Tore oli heikko kun kysymys oli Marit'ista, ja hän sai kaikissa noudattaa omaa mieltänsä. Tore oli itse tuonut Gunhild'in taloon. Että se oli tapahtunut Marit'in käskystä ei moni tietänyt.

Marit'ia pelättiin. Vaikka väki olisi ollut kuinka iloinen ja meluavainen renkituvassa, niin haudan äänettömyys kohta vallitsi kun hän astui kynnykselle. Mutta kohta kun hän oli mennyt ruvettiin laskemaan juttuja ja lörpötyksiä emännästä. Mahdotointa oli kieltää että Marit piti taloa siistinä ja järjestyksessä. Jokainen malja ja jokainen kuppi seisoi niin kiiltävänä paikallansa, kuin se olisi ollut uusi. Ei mitään ollut viskattu sinne tänne pihalla eikä tuvassa. Hänen tutkiva silmänsä tarkasteli suuret ja pienet seikat ja jos hän huomasi jotain, mikä ei häntä miellyttänyt tai oli tehty hänen käskyänsä vastaan, niin hän ei rauhoittunut ennenkuin oli tuon syntisen löytänyt, jota hän ei suinkaan sitten säälinyt. Sentähden palvelusväki vapisikin emännän edessä. Hän nousi varhain aamulla ja pani maata myöhään illalla; näytti kuin hän olisi ollut väsymätöin. Vaan hänen päämääränsä olikin saada talonsa oikeaksi malli-kartanoksi, jotta sanottaisiin että Skjölten kartano oli seudun etevin. Tore ei myöskään saanut pitkänä venyä. Marit kyseli heinistä ja viljasta, hän tiesi mitä ojia oli kaivettavana ja rakennutti vesijohtoja ja antoi neuvoja kaikissa asioissa. Tore ja hän eivät juuri keskustelleetkaan muita asioita, ei ainakaan äidin kuullen. Marit kysyi paljonko hän luuli ansaitsevansa perunoilla tänä vuonna tai oliko naapurin pelto yhtä korea kuin hänen omansa, tai luuliko hän parhaaksi tehdä noin taikka näin seuraavana vuonna. Tore vastasi hiljaisesti, hän ei ollut erittäin puhelias. Mutta hän ei voinut olla iloinen eikä vapaa kun Marit'in kylmä silmäys häntä kohtasi tai hän kuuli Marit'in kovan äänen. Sentähden hän tavallisesti meni ulos atrian jälkeen; vasta kun oli ulkona huoneesta, hän mielestensä uskalsi vapaasti hengittää, eikä Marit koskaan häntä kysellyt kun hän oli mennyt. Tore oli kai onnellinen nyt kun koko talo oli järjestyksessä ja kävi kuin kello. Ehkä oli hän onnellinen, mutta tosi on että hän puhui vielä harvemmin, kuin ennen. Istuessansa illalla penkillä väsyneenä päivän työstä, hän välistä katseli kummallisella silmäyksellä vanhaa äitiänsä joka istui kyyryssään ja äänetönnä rukin edessä nurkassa. Vaan hän ei sanonut mitään, eikä kukaan tietänyt mitä hän ajatteli.

KAHDEKSAS LUKU.

Kolmekymmentä vuotta oli kulunut. Paljonhan voi tapahtua kolmenkymmenen vuoden kuluessa. Huoneita voi tulla rakennetuksi ja kaatua jälleen, sukuja voi kuolla ja sukuja syntyä, pian unhottuneita, pian hävinneitä. Kova sydän voi leppyä, hellä sydän paatua; mutta eteenpäin mennään kuin aallot tuulessa; ne kasvavat, nousevat ja heitetään rantaa vasten; mutta uusia tulee tulemistaan, samoja jälkiä seuraten, ja pyyhkivät pois muistot edellisistä.

Skjöltestä on paljon muuttunut. Suru on talossa käynyt, mutta Marit seisoo siinä vielä suorana, kuin honka, josta oksat on karsittu, jonka latva tuulessa heiluu, mutta vielä paljaanakin, myrskyn räikkäämänä nousee taivasta kohti, ikäänkuin sanoen: "ei se auta!" Tore ja hänen äitinsä lepäävät maan povessa. Oli surun päivä paikkakunnalle, se päivä, jona Tore kannettiin pois; sillä hän oli ollut rakastettu ja kunnioitettu mies; mutta Marit'in silmä ei kastunut. Hän oli ostanut kalliin ruumiinarkun ja pitänyt suurenmoiset hautajaiset; mutta siinä kaikki. Ei kukaan voinut havaita mitään muutosta hänen kasvoissansa miehen kuoltua.

Näin kului taas muutamia vuosia; pellot ja niityt kasvaa rehoittivat kuin entisinä aikoina ja kaikki kävi samassa järjestyksessä; silloin makasi yht'äkkiä Marit'in vanhin poika paarilla. Hän oli pudonnut alas vuorenloukkoon eräänä iltana, kun kävi lampaita hakemassa, ja paksu sumu äkki-arvaamatta peitti vuoren. Marit rakasti tätä poikaansa enemmän kuin muita lapsiansa. Hän oli vanhin, hänelle oli talo perinnöksi joutuva, hän oli pitävä Marit'in nimeä ja neuvoja kunniaassa ja tekevä Skjölten nimen mainioksi lähellä ja kaukana. Sentähden Marit olikin häntä kasvattanut samalla rakkaudella, kuin peto poikiansa. Hän oli antanut pojan imeä sitä mielikarvautta ja ihmis-vihaa, jota Marit'in omassa povessa kätkyi. Hän oli valvonut ja huolta pitänyt, ett'ei mikään käsi saisi repiä ylös niitä siemeniä, jotka hän oli istuttanut; hän oli pitänyt tuota poikaa niin paljon erillensä kuin mahdollista muista talonpoikais-

lapsista. Hänestä olikin tullut kaunis ja pulkea mies, kova ja raivoisa luonteeltaan, joka tahtoi mitä tahtoi, eikä taipunut kenenkään muun tahdon mukaan. Nyt tämä poika makasi kalman kalpeana ja muserrettuna vuoteella. Ensi kerran naapurit näkivät Marit'in itkevän, itkevän katkerasti. Hän oli epätoivoissaan, hän sulkeutui huoneensa kahdeksi päiväksi eikä tahtonut tietää ruoasta eikä juomasta, eikä kukaan päässyt hänen luoksensa. Pappi tuli kartanoon ja tahtoi häntä puhutella; sillä häntä oli lähetetty hakemaan kun ei muuta neuvoa tiedetty. Kun kolkutettiin ovea ja sanottiin että pappi oli siellä, nosti Marit salvan oven edestä ja astui ulos. Hän oli kalpea, mutta kasvonsa olivat tyynet, kuin ennenkin. Hän kysyi lyhyesti mitä pappi tahtoi. Pappi arveli että tähän aikaan saattoi olla paljon, joka rasitti emännän sydäntä ja jota hän halusi tunnustaa Jumalallensa. "Ei minun tietääkseni", vastasi Marit kylmästi; "jos niin tapahtuu kerran, niin minä kyllä lähetän pappia hakemaan, ett'ei hänen tarvitse turhaa vaivaa nähdä".

Pappi sai lähteä kotia taas, eikä kukaan siitä hetkestä olisi voinut huomata että Marit suri.

Hän vaatetti itse poikansa ruumiin ja toimitti maahanpaniaiset niin kuin se olisi ollut hänen jokapäiväistä työtänsä. Nöyränä hän ei taistelusta tullut. Hän oli melkein käynyt ankarammaksi ja astui vielä ylpeämmin kuin ennen kirkon permantoa myöten sunnuntaisin mustassa huivissaan. Hänellä oli vain yksi poika jäljellä ja tämä oli Vigleif; mutta hän saikin nyt kaiken hänen rakkautensa. Pienenä poikana oli hän enimmiten jätetty itseksensä ja saanut päiväkaudet juosta ulkona leikkimässä; sillä äitillä oli tarpeeksi vanhimmassa pojassaan ja isällä oli niin paljon tointa ja huolta kartanon hoidossa, joka eneni enenemistään, että hänellä oli varsin vähän aikaa kasvattaa poikaansa, niinkuin hänen olisi pitänyt. Vigleif sai istua Gunhild'in kamarissa ja oppia kuinka voisi omenia varastaa tuomarin puutarhasta ja ajaa lampaat naapurin niitulle. Gunhild oli myös ollut avullisena kun hän laittoi linnunpelättimen, joka oli vaateitettu tuomarin rouvan näköiseksi, ja toimittanut että se tuli niin pystytetyksi, että se nähtiin tuomarin ikkunoista. Marit huomasi sen, mutta hymyili vaan salaisesti, eikä ollut siitä tietävinänsä. Vigleif oli myös osallisena kaikissa koirankureissa siinä seudussa, ja valituksia kuului ehtimiseen; milloin oli hän kivittänyt lehmiä, milloin vetänyt aidan keskelle tietä, jota ihmisten oli ajaminen, milloin haukkunut vanhaa akka parkaa ja raakoja sanoja puhunut. Tore, isä, huolistui tästä ja torui poikaa. Saatuaan tiedon siitä, sanoi Marit Torelle: "Miksi torut poikaa? Eivätkö ihmiset voi pitää huolta lehmistänsä ja lampaistansa?" Tore oli silloin kääntynyt selin häneen ja virkannut: "Pelkäänpä että sinä pilaat poikaani". — "Kun hänen ei vaan tarvitsisi hävetä isäänsä enemmän kuin äitiänsä", oli Marit vastannut, ja Vigleif, poikanulikan tavalla, ilvehtinyt sormellaan isänsä jälkeen, sekä hiipinyt Gunhild'in luo, jossa aina tiesi puolustusta saavansa. Gunhild lohdutti häntä silloin, sanoen ett'ei hänen tarvinnut siitä huolia, koska hän nyt yhtä kaikki oli rikkaan miehen poika ja sai tehdä mitä tahtoi suureksi tultuaan. Kun hän tuli vähän vanhemmaksi, kertoi Gunhild hänelle äidistä, kuinka Anders Bjaaland oli häntä pettänyt ja kuinka hän oli paennut tuomarin talosta. Vigleif kuunteli tätä uteliaana, vaan ei uskaltanut kysellä äidiltä, sillä hän, niinkuin muutkin, häntä pelkäsi; mutta siitä päivästä asti katseli hän äitiä toisilla silmillä kuin ennen. Kun Vigleif tuli täysikasvuiseksi oli hän kaikissa paikoissa, missä tanssittiin ja iloittiin, yhtyi seudun yö-kosijoihin ja peloitti tyttöjä miltei kuoliaaksi kesällä, kun olivat paimen-majoissa karjan kanssa; silloin Vigleif huusi ja melusi melkein joka yö heidän oviensa ulkopuolella. Välistä hän haukkui kuin koira, välistä taas ammui kuin lehmä suden läheystyessä, välistä määkkyi niinkuin kaikki vuohet ja lampaat olisivat irroillansa. Muutamia tyttöjä tämä huvitti; mutta toiset menivät piiloon ja antoivat hänen kolkuttaa ja hakata majan ovelle siksi että väsyi.

Veljen kuoltua antoi Marit tämän pojan periä kaiken sen rakkauden, jolla oli toista poikaa rakastanut. Hän kutsui pojan luoksensa ja pyysi häntä käyttämään itseänsä siivommin ja arvokkaammin. Hänen tuli muistaa että oli rikkaan ja kunnioitetun miehen poika, sekä ett'ei hänen sopinut olla kaikenlaisten ihmisten toverina eikä matkia tuommoisia mieronkulkijoita, jotka seudussa kuljeskelivat. Jos kuitenkin tapahtuisi, että joku loukkaisi häntä tai hänen nimeänsä, niin hänen piti suulla tai kädellä näyttää, mistä tuo tullut oli. Vigleif'in mielestä äiti olikin oikeassa, varsinkin kun näki hänen tulevan niin ruhtinaallisella käytöksellä huoneeseen. Mutta se oli helpommin sanottu kuin tehty, että hänen piti hillitä hurjaa huikentelevaa mieltänsä, eikä Marit'in varoitukset jättäneet muita jälkiä kuin että Vigleif nähtiin vielä useammassa kahakoissa, kuin ennen; nyt hän tahtoi näyttää mistä oli tullut ja että hän oli mies kunniaansa puolustamaan.

Marit'illa ei ollut ainoastaan tämä poika. Hänellä oli vielä kolme tytärtäkin. Nuorimmat olivat äidin näköiset, mutta vanhin oli sekä isän kaltainen että hänen näköisensä. Hän oli toisia tyttäriä vaaleanvärisempi, hänellä oli suuret hellänsiniset silmät ja hän näytti niin viattomalle ja uskolliselle. Eli oli hänen nimensä, niinkuin Toren äidinkin. Eli oli Toren sydänkäpy. Torella ei ollut iloisempaa hetkeä, kuin istuessansa pikku Eli sylissä leikkien hänen hiuksillansa ja kuunnellen hänen hohottavaa nauruansa, joka kerta kun sai vetää Toren parrasta ja tämä oli huutavinansa. Hän rakastikin isää yli kaiken. Kun vanha Gunhild tahtoi ottaa häntä, kiljasi hän täyttä kurkkua, ja äitiä hän pelkäsi melkein yhtä paljon. Mutta kun hän isänsä taluttamana hyppeli, niin pieni suu kävi kuin pippurimylly. Hän sai myöskin aina istua kuormalla kun isä ajoi heiniä latoon, tai apilakorissa kun isä lähti viemään kermaa ja

maitoa papille ja tuomarille. Tore käveli silloin hevosen rinnalla ja jutteli iloisesti lapsensa kanssa. Vanhemmaksi tultuansa kääntyi hän aina isän puoleen kun tarvitsi neuvoja toisessa tai toisessa asiassa. Isä puhui enemmiten Elin kanssa sekä sisällä että ulkona, vaan useammin ulkona. Hän tiesi myös että isä luotti häneen täydellisesti; sillä jos hänellä oli asia toimitettavana, jota hän ei voinut uskoa rengille, niin Eli aina sai sitä toimittaa. Sentähden tapahtuikin niin ett'ei Marit koskaan saanut yhtä suurta valtaa Elin kuin hänen siskojensa yli. Marit tunsu sen ja melkein vihasi tytärtä siitä syystä. "Tässä lapsessa on laimeata verta", sanoi hän usein. Kerran oli hän myös sanonut Torelle, kun tämä, tultuansa sisään, kohta kysyi Eliä: "Eikö sulla olekaan kuin yksi lapsi, Tore?" "Ei ole, kun sinä otat minulta ne neljä", oli Tore silloin vastannut. Marit oli purrut huultansa eikä sanonut mitään, sillä, hän tiesi että se oli liian todenperäistä. Marit oli ylpeä lapsistansa, ja ne olivatkin vahvoja ja kauniita katsella. Kun hän sunnuntaina tuli kirkkomäelle molempien tyttärien ja poikien kanssa (Tore kävi aina vähän jälessä Elin kanssa), niin hän tiesi että ihmiset häntä katselivat ja kadehtivat. Hänen nuoremmat tyttärensä eivät olleet rakastetut, sillä tunnettu asia oli että ne olivat äitinsä kaltaiset ja yhtä ylpeät, kuin hän. Siltä näyttikin kuin kävivät tuossa eivätkä tervehtineet oikealle eikä vasemmalle. Mutta Eli ja hänen isänsä saivat vastaan-ottaa monta tervehdystä ja paljon hymyjä; he puhuttelivatkin rikkaita sekä köyhiä, sekä ennen että jälkeen jumalanpalvelusta, sill'aikaa kuin Marit seuransa kanssa seisoi tiellä odottamassa. Tore sai silloin aina terävän sanan vaimoltansa, vaan hän ei ollut siitä millänsäkään.

Marit tuli kirkkoon säännöllisesti joka sunnuntaina. Hän oli vuokrannut penkin yksinomaisesti itseänsä ja perhettänsä varten, aivan likellä tuomarin penkkiä, jotta istui etevimpien parissa. Tämä ei ollut Toren mieleen, hän istuikin permannolla muiden kanssa. "Penkissä ei ole tilaa", sanoi hän.

Marit kävi myös ripillä kerran vuodessa. Se tapahtui määräaikana, kuin kellon mukaan, olihan se tehtävä; mutta samalla katsannolla notkisti hän polvea alttarin edessä, kuin jos olisi ollut kotona huoneessansa.

Tore oli monta kertaa koettanut puhua hänen kanssansa näistä pyhistä asioista, ennenkuin ripille menivät, mutta Marit oli vastannut lyhyesti, että hän osasi katkismuksensa yhtä hyvin kuin Tore. "Niin, niin", sanoi Tore, "arvelinpa vaan ett'ei haittaisi muistaa, että ollaan syntisiä, ja rukoilla suurempaa nöyryyttä; meillä on paljon, josta meidän tulee vastata". — "Niin vastatkoon sitten jokainen puolestansa", vastasi Marit. — "Hyvä olisi jos voisimme", sanoi Tore, ja siihen keskustelu päättyi.

Ylimalkain ei Marit'illa ollut paljon tekemistä kirkon kanssa. Hän oli vienyt lapsensa kasteelle, mutta aina arkipäivinä. Pappi oli käskenyt hänen tehdä sitä sunnuntaina, kun seurakunta oli ko'ossa, ja oli kysynyt miksi hän aina tahtoi toisella tavalla, kuin muut. "Voitko näyttää minulle missä on kirjoitettu, että se on sunnuntaina tehtävä?" kysyi Marit; "kun maksan lapseni edestä, enkö silloin saa niitä kastetuksi koska tahdon?"

Pappi tiesi ett'ei auttanut vastustaa häntä. Hän oli useita kertoja koettanut totisesti puhua hänen kanssansa, saadaksensa hänen kovan sydämensä heltymään, vaan aina turhaan, ja nyt hän odotti kärsivällisesti sitä aikaa, jolloin Herra Jumala itse sen tekisi.

Kun nuorimmat tyttäret olivat täysikasvuiseksi tulleet, rupesi Marit miettimään hyvää naimiskauppaa heille. Kosijoita tulikin useita, sillä tunnettu oli, että tytöt olivat rikkaat; vaan enin osa sai rukkaset, sillä Marit ei ottanut ketä hyvänänsä vävykseen, ja tyttäret olivat kasvatetut hänen mielensä mukaan, eivätkä tahtoneet semmoisia, jotka eivät varakkaita olleet. Viimein valitsivat he kaksi rikkasta talonpoikaa. Tore ei sitä vastustanut, heissä ei ollut mitään moittimista, vaikka olivat vähän vanhanpuoliset. Jos tytöt tahtoivat heille mennä, niin oli se heidän oma asiansa. Ainoa paha, mitä heistä sanottiin, oli se, että olivat hieman saitureita. Marit oli varsin ylpeä kun sai pitää kahdet häät yht'aikaa ja varakkaiden miesten kanssa vielä lisäksi. Marit odottikin suurta iloa siitä vanhoilla päivillensä, vaan ei aikaakaan niin hän jo huomasi että oli erehtynyt. Tyttärien aviomiehet olivat kirkeitä näreitä jöröjä, jotka eivät huolineet muusta, kuin rahojen kokoilemisesta; vaimot huomasivat pian ett'ei ollut yhtä helppo olla, kuin kotona, jossa saivat kaikki, mitä sormillaan osoittivat. Toin tuskin saivat ostaa mitä tarvitsivat ja saivat sitten miehiltänsä kovia sanoja ja pahempaakin siitä, ett'eivät olleet tarpeeksi säästäväisiä. Rahat olivat heidät yhteen solminneet, ja nyt saivat havaita ett'ei se solmu kestänyt. Ei ollut vuottakaan kulunut kun mielissään rupesivat kiroilemaan äitiä siitä, että hän oli heidät houkutellut tähän avioliittoon. Marit sai kokea että ne, joita hän lapsuudesta asti oli suurimmalla hellyydellä ja rakkaudella kasvattanut, kiittämättömyydellä häntä palkitsivat. Kun hän tuli heidän kotihinsa, tuskin pyysivät häntä istumaan; kun hän kysyi kuinka heidän oli, vastasivat he niin katkerasti ja kylmästi että hänen täytyi vai'eta; kun kohtasivat häntä ulkona, melkein eivät olleet häntä tuntevinansa. Skjölteen eivät koskaan tulleet; olivat liian ylpeitä pyytääksensä apua ja neuvoa äidiltänsä. Hyvä oli ett'ei Tore, heidän isänsä, huomannut kuinka onnettomuus ja katkeruus päivä päivältä lisäsi ryppyjä hänen tyttäriensä kasvoihin; sillä ennen kuin vuosi oli kulunut heidän häitensä jälkeen makasi hän maan povessa. Marit sitä näki; vaan ei yksikään sielu saanut aavistaa mitä hänen sydämessänsä liikkui. Hän ehkä näytti vähän vanhemmalta kuin ennen ja astui raskaammin varsinkin vanhimman poikansa kuoltua. Vaan hänen kasvonsa olivat tynnet ja vartalonsa oli rotevampi kuin 50 vuoden vaimolta sopii

odottaa. Kaksi lasta oli hänellä vielä luonansa, Eli ja Vigleif.

Eli ei ollut siihen aikaan ollut kotona. Vietettyään sisartensa häitä oli hän kohta lähtenyt erään sukulaisen luo naapuriseurakuntaan. Tore'n veli oli nimittäin tullut leskeksi ja oli silloin kirjoittanut Torelle ja kysynyt voisiko hän lähettää tyttäristään yhden hänen luo vastaiseksi taloutta holhoimaan ja hoitamaan. Tore suostui kohta, mutta kun ne kaksi, joiden oli naimisiin meneminen, eivät voineet tulla kysymykseen, niin lähtö tuli Elin osaksi. Ehkä Tore myös ajatteli, että oli hyvä jos Eli voi tulla pois äidin luota nyt, kun hän muuten saisi olla yksin hänen kanssansa koko päivän; vaan tätä hän ei kuitenkaan lausunut. Marit alussa pani vähän vastaan, mutta kun hän ei koskaan ollut erittäin rakastanut Eliä ja molemmat pojat olivat kotona, suostui hän viimein. Eli lähti siis ja oli setänsä luona.

Sitten tapahtui että Tore, hänen isänsä sairastui. Huomattuansa että tauti oli päättävä kuolemalla, lähetti hän kohta sanan mutta tämä joutui liian myöhään. Tore oli jo kuollut. Viimeisenä iltana oli hän kutsunut Marit'in luoksensa ja sanonut hänelle: "Tällä kertaa tämä on kuolemaksi, Marit, ja kuolema voi tulla ennenkuin tiedämmeäkään. Sentähden tahdon nyt kiittää sinua, niin kauan kuin voin, siitä ajasta, jona olemme yhdessä eläneet, enkä voi muuta sanoa, kuin että olet ollut kelpo vaimo. Kaikki olet hyvin järjestänyt ja olet parahimmalla tavalla taloani hallinnut, — niin, sen olet! — ja vaikka on muutamia pieniä seikkoja, joita olisin suonut toisellaiseksi, niin niitä ei maksa vaivaa tuoda esiin kuolinvuoteella, ja niihin olen kenties ollut yhtä paljon syypää kuin sinä".

Tore vaikeni hetkeksi; hän makasi liikkumatta ja mietti jotain, sitten sanoi hän: "Ja minulla olisi vielä pyyntö sinulle, Marit". Marit kohotti päätänsä ja katseli häntä. "Ja se olisi", jatkoi Tore, "että olisit oikein hyvä Eliä kohtaan". — "Enkö siis ole ollut hyvä?" kysyi Marit. — "Kyllä, en tahdo muuta sanoa, mutta sinä olet vähän kovaluontoinen ja Eli on hellä ja arkatuntoinen; kaikilla ei ole sama luonto, näetkös". Marit ei vastannut, ja Tore tavotteli peitettyä sormillansa. "Niin, jotain sanomista minulla vielä olisi ennenkuin lähden pois maailmasta", sanoi hän, "nimittäin että sinun pitäisi olla nöyrempi mielessäsi. Sinä ajattelet liiaksi tätä maailmaa, Marit, rikkautta ja kunniaa, mutta sinun pitäisi enemmän ajatella Jumalaa ja hänen valtakuntaansa. Niin, minä totisesti pyydän sinua muistamaan sitä, Marit. Tiedän että olet saanut kärsiä enemmän, kuin moni muu, enkä tahdo lisätä kiviä kuormaasi, mutta pitäähän kerta unohtaa —"

"Niin, pitäähän kerta unohtaa", vastasi Marit ja tuijoitti etehensä.

"En voi toivoa parempaa sulle, kuin että saat rauhassa kuolla", sanoi Tore, "yhtä hyvässä rauhassa, kuin itse toivon saavani kuolla".

Paljon muuta ei puhuttu heidän keskenänsä. Tore oli pannut kätensä ristiin, ja Marit istui uskollisesti hänen vuoteensa vieressä häntä hoitamassa. Kerran sanoi Tore: "Jos Eli nyt olisi ollut täällä, niin olisi hän lukenut virren minulle".

"Enkö minä voi sitä tehdä?" kysyi Marit.

"Oi ei, minä taidan ulkoakin, eikä se siis ole tarpeellista, mutta sano terveisiä minulta Elille". Enempää Tore ei lausunut.

Kun Eli tuli kotia ja tapasi isänsä kuolleena, oli hän vallan lohduttamaton. Monta viikkoa isän hautajaisten perästä olivat hänen silmänsä itkettyneet, eikä hän voinut mitään tehdä. Marit ei ollut tästä hyvillään.

"Hyvänen aika, kuinka sinä silmiäs kastelet", sanoi hän, "on kuin olisit ilman sekä äitiä että siskoja".

Eli oli ääneti, vaan siitä hetkestä oli hänen ja äidin väli vielä kylmempi. Hän oli tottelevainen ja teki mitä äiti pyysi ilman nurjamielisyyttä, mutta hän ei koskaan puhunut äidin kanssa. Oli oikein vilu Elin mielestä äidin läheisyydessä. Ja kuitenkin näytti hän onnelliselta näinä kahtena pitkänä vuotena, siitä kun kotia oli tullut. Illoin rukin ääressä hyräili hän iloisesti, niin pian kuin oli yksinänsä, ja, jos äiti oli sisällä, näkyi Elin kasvoista että hän sittenkin mielessänsä hyräili. Aina oli hänellä ystävällinen hymy huulillansa kun joku häntä puhutteli. Marit tarkasti häntä usein kun hän istui näin uneksuen ja leikkien ajatustensa kanssa. Monta kertaa oli hän kysynyt mitä Eli ajatteli, mutta sai aina saman vastauksen: "voihan olla monta asiaa". Usein tuli myös matkustavia kyökkiin puhumaan Elin kanssa ja äidin kysyessä mitä he tahtoivat, vastasi Eli vaan että toivat terveisiä ystäviltä naapuri-seurakunnasta. "Sepä palava ystävyys, joka lähettää terveisiä joka viikko", sanoi Marit. Eli punastui ja meni, mutta Marit päätti olla jättämättä asiaa siksi kuin saisi selville mitä se oikeastaan tiesi. Eli parka luuli kätkevänsä salaisuutensa niin hyvin, eikä tiennytkään ennenkuin Marit eräänä iltana hämmästytti häntä kun hän seisoi puhumassa erään miehen kanssa metsän reunalla. Eli tuskin uskalsi sisään mennä sinä iltana, niin peloissansa oli hän. Hän hiipi hiljaa tupaan ja koetti pienentää itseänsä niin paljon, kuin mahdollista, ett'ei kukaan häntä huomaisi; mutta äidin silmäys kohtasi häntä, ja se silmäys puhui selvästi. Ilta kului, Marit ei sanonut mitään, eikä ollut millänsäkään, mutta kun Vigleif oli pannut maata

kutsui hän Elin luoksensa.

"Kuka se oli, jonka kanssa puhuit tänään?" kysyi hän.

"Se oli — — tuttava —"

"Tuttava taikka ei, minä kysyn hänen nimeänsä. Se ei arvattavasti ole niin hieno että pahenisi siitä kun täällä mainitaan".

"Se oli — se oli Anders Bjaaland'in poika", änkytti Eli säikähtyneenä, purskahti itkuun ja nojasi päätänsä pöytään.

Hyvä oli ett'ei hän katsonut äitiinsä; hän olisi muuten kauhistuen nähnyt äidin kasvot tällä hetkellä. Marit tuli kalman kalpeaksi, hänen täytyi pitää pöydästä kiinni, ett'ei kaatuisi, hän puri hampaansa yhteen. Sitten katsahti hän Eliin, oliko tämä mitään huomannut, mutta Eli oli vaipunut kokoon eikä uskaltanut liikkua eikä katsoa ylös. Marit painoi kädet rintaansa vasten, hengitti raskaasti pari kertaa, oli sitten pyyhkivinänsä hämähäkin verkkoja ikkunanpielestä ja kysyi kolkosti ja kuivasti:

"Mitä hän tahtoi sulta?"

"Hän on — hän on — minut kihlannut", kuiskasi Eli, mutta niin hiljaa että se tuskin kuultiin.

Marit sen kuuli. Hän syöksi esiin ja tarttui Elin käsivarteen. "Se ei ole tapahtuva, ei iankaikkisuudessa ikinään", huusi hän nyrkyttäen kätensä: "niin kauan kuin minussa on veren pisaraa, niin kauan kuin minä voin sormea liikuttaa, se ei ole tapahtuva".

Hän hillitsi itsensä pian jälleen, hän tuijoitti tyttärensä, joka oli vaipunut alas penkille. "Mitä tarkoitat sinä tällä?" kysyi hän kylmästi ja tynesti, niinkuin ei mitään olisi tapahtunut. "Tahdotko antaa minulle kuoleman iskun, tahdotko panna nimeni alttiiksi susille ja korpeille, tahdotko tehdä Marit Skjölten jokaisen naurun ja pihan alaiseksi? Mitä? — mutta ole varoillas, sinä, kyllä saat taistella ja olet tunteva äitisi, ole varma siitä".

Marit taukosi hetkeksi, mutta Eli makasi kuin pyörtyneenä eikä liikahtanut.

"Mitä luulet hänen tahtovan sinulta?" jatkoi Marit. "Hyväilläkö sinua ja imarrella? Sitäkö luulet hänen tahtovan? Vai luuletko hänen tahtovan kantaa sua silkki- ja sammetti-aluksilla? Ha — ha — sinä tunnet heitä sinä! Ei, rahoja hän tahtoo. Hän on nähnyt että Marit'in talo on hyvin varustettu, että hänellä on kirkkaat kupari- ja hopea-kalut, sitten aikoo hän sisään kuin kissa ja rapsia ne itsellensä; mutta odotapas! tällä kertaa kypäläs joutuvat pihdinkiin. Hänellä on arvattavasti sama kissanluonto kuin isälläkin. Hän oli myöskin olevinansa pyhä kuin Herran enkeli, mutta minäpä keksin ketun sydämen, minä", Ja Marit ojensi itseänsä korkeaksi ja suoraksi.

Eli nosti itkettyneet silmänsä äitiä katsellen; nyt hän yht'äkkiä sai rohkeutta.

"Hän ei tahdo kerjätä killinkiäkään sinulta", vastasi hän tynesti. "Hän ei tuntenut minua eikä sinua, nähdessään minut setäni luona, eikä tietänyt olitko köyhä vai tikas, kosiessaan minua. — Ja jos kysyt ihmisiltä, jotka tuntevat häntä ja hänen isäänsä, niin saatpa kuulla että ovat kunnioitettavia miehiä, jotka työtä tekevät niin paljon kuin vaan jaksavat eivätkä tee vääryyttä kenellekään".

"Hänen isänsä on konna, sanon minä", huusi Marit lyöden kätensä pöytään; "minä tunnen hänet. Hän on — niin, se voi olla yhdentekevä mitä hän on tehnyt, mutta minä tunnen hänet liian hyvin. Hän näyttää viattomalle, kuin lammas, mutta hänellä on suden sydän, hän on notkea ja nopea katselemaan, muta hän on myöskin liukas kuin ankeriainen. Ehkä hän on ruvennut jumaliseksi muka viime aikoina; se olisi hänen tapaista. Mutta sen minä sanon, että ennenkuin kukaan hänen suvustansa astuu Skjölten kynnyksen yli, ennen Marit menee pois talosta ja kodista. Sinä ymmärrät minua?" lisäsi hän vakaasti hetken kuluttua Elille; "siitä hetkestä asti, jolloin huomaan sinun puhuvan ainoankaan sanan Anders Bjaaland'in pojalle, siitä hetkestä asti et enää syö minun leipääni. Ja ne rahat, joita silloin perinnöksi saat, niitä ei ole vaikea lukea. Kas niin, nyt voit mennä nukkumaan". —

Eli nousi ja hiipi kamariinsa; mutta Marit istui vielä kauan tuvassa leuka käsien nojassa, tuijoittaen etehensä kunnes kynttilä sammui kynttiläljalasta.

YHDEKSÄS LUKU.

Eräänä iltapäivänä syyspuolella, kun Marit istui tuvassa neulomassa, syöksi Vigleif sisään ja heitti lakkinsa pöydälle. Äidin silmäys oli yhtä selvä kuin kysymys.

"Etkö siis ole kuullut tätä?" kysyi Vigleif; "arvannethan kuinka pilkkasivat minua tänään Boltestad'issa, tuodessani maidon sinne. Eli viettää häitä tänään, sanotaan, enkä minä ole käsketty".

"Tiedän sen", vastasi Marit tyyneästi, jatkaen neulomistaan.

"Sinä tiedät sen, etkä ole siitä puhunut. Ehk' et sinäkään ole kutsuttu?"

"Enpä olekaan — kissaa ei mielellään hiirenpesään päästetä", vastasi Marit.

"Onko niin hullua kuultu. Jospa olisin tiennyt siitä, niin minä kyllä —"

"Mitä olisit tehnyt?"

"Mitäkö olisin tehnyt? Minä olisin merkinnyt Baard'ia, jotta hän olisi päässyt seisomasta alttarin edessä tänä päivänä. He pilkkaavat meitä, äiti, he pilkkaavat meitä".

"No" niin, pienet astuvat hameenhelmoillemme, suuret sydämillemme".

"Mutta me tahdomme — onko totta mitä kerrotaan sinusta ja Baard'in isästä?" kysyi Vigleif yht'äkkiä ja jäi seisomaan äidin eteen.

Marit'in silmät suurenivat ja hän nosti päätään katsellen poikaa.

"Kuka siitä kertoo?" kysyi hän vitkastellen.

Vigleif ei kärsinyt äidin terävää silmäystä, hän otti veitsen pöydältä ja rupesi kynsiänsä leikkaamaan.

"Oh, Gunhild se kerran jutteli jotakin semmoista", sanoi hän.

Marit nousi ja meni poikansa luo. "Oletko siitä puhunut kenellekään?" kysyi hän laskien kätensä hänen olkapäällensä ja katsellen hänen silmiinsä.

"En kellekään ihmishengelle", vastasi Vigleif.

"Kuuleppas, Vigleif, ainoa poikani", sanoi Marit, ja hän ikäänkuin kasvoi puhuessansa: "tahdotko luvata minulle yhden asian".

"Sen tahdon", vastasi Vigleif.

"Pidä muistissa mitä on tapahtunut minun ja Anders'in välillä, pidä se muistissa, Vigleif. Pojan käsi voi ulottua sinne, minne ei isän käsi ulottunut, eikä kaikki ole unohdettu, mikä on kätketty".

Vigleif nyökkäytti päätänsä. "Olen sen muistava", sanoi hän.

"Hän heitti minut pois kuin leikkikalun, nyt varastaa hän talostani tyttären. Minä olen jo kolmekymmentä vuotta käynyt mykkänä odottamassa, isäsi oli liian heikko, hän ei voinut mitään tehdä. Veljesi olisi sen tehnyt, mutta hän otettiin minulta pois. Sun on nyt vuoro, Vigleif, etkä sinä ole kuiva oksa vihannassa puussa".

"Mitä minun siis pitää tehdä?" kysyi Vigleif äkkiä, imettyään hetken aikaa huuliansa ja vastattuansa myönnöttävästi kaikkiin äidin sanoihin.

"Mitäkö sinun pitää tehdä?" kertoi Marit melkein katkerasti ja katseli poikaansa hieman ylenkatseellisesti. "Jos et sinä sitä tiedä, niin minä tiedän sen vielä vähemmin", sanoi hän ja rupesi uudestaan neulomaan.

Vigleif käveli laattialalla edestakaisin pitkin askelin kädet housujen taskuissa. Jotain hän mietti, se oli selvää, toinen käsi lensi hiuksiin yhtä mittaa ja sanoja kuultiin semmoisia kuin: "Roisto!" ja "Piru häntä vieköön!" Mutta yht'äkkiä seisahtui hän äitinsä eteen.

"Uskotko minulle hevosta, äiti?" kysyi hän.

"Mitä aiot hevosella?" kysyi Marit.

"Se on yhdentekevää, mutta voitko uskoa hevosta minulle, kysyn ma?"

"Hevonen kyllä laukauksia kärsii", vastasi Marit.

"Hyv' on", sanoi Vigleif nauraen suin silmin, "kyllä sitten hääkartanossa saavat tervehdyksen Skjöltestä"; hän tarttui lakkiinsa ja juoksi ulos. Vähän ajan perästä näki Marit hänen ratsastavan kuin villitty tietä myöten. Hän löi hevosta ratsuraipalla, niin että se täytti laukkaa juoksi mäkiä ylös.

Totta oli että Eli vietti häitä sinä päivänä Baard Andersen'in kanssa. Elin oli mahdollisin ollen Skjöltestä enään tuon keskustelun jälkeen hänen ja äidin välillä. Raskasta hänen oli päätöksensä tehdä ja monta yötä hän valvoi itkien ja rukoillen Jumalalta neuvoa ja lohdutusta. Enimmin suretti isän muisto. Mitä hän sanoisi jos tietäisi että tyttärensä menee pois kodista ja talosta. Vaan hän ei voinut itseänsä myydä ja hyödyttömänä elämäänsä kuluttaa, hän, joka oli niin lempeä ja hellä-sydäminen ja toivoi elävänsä iloksi lemmityllensä ja muillekin ihmisille.

Hän oli rohkaissut mieltänsä ja kysynyt äidiltänsä eikö hän voisi mieltänsä muuttaa, ja miksi hän oli niin suuttunut Baard'iin ja hänen isäänsä; mutta Marit oli vaan vastannut ett'ei se koskenut Eliä: että totteleminen oli nuorison asia, sekä ett'ei lehti saa pilkata juurta. Tuli vielä se lisäksi, että Baard juuri näinä päivinä oli ostanut pienen maatilan, joka oli ollut hänen mummonsa oma, pienen talon metsässä tuolla vuonon toisella puolella, jonka piipusta Marit oli nähnyt sinisen savun nousevan silloin kuin hän nuorena tyttönä istui vuorella uneksimassa. Baard tahtoi vetäytyä niin paljon kuin mahdollista pois kaupasta ja naituansa elää tämän pienen maatilkun tuloilla. Tämän kaiken oli Baard tehnyt Elin tähden, kuinka Eli nyt voisi häntä jättää! Kynnelsilmin jätti Eli jäähyväiset äidillensä. Äiti ei saisi uskoa, sanoi Eli, että hän nyt tai ennen oli sydämessään nurjaa mieltä kantanut äitiänsä kohtaan, mutta hänen oli mahdollinta päättää toisin kuin nyt oli päättänyt. Marit vastasi vihoissaan, ett'ei ollut uskonut pesässä olevan lintua, joka tahtoi häväistä omaa pesäänsä. Hän muisti mitä oli sanonut ja oli sanansa pitävä. Eli sai nyt maata niin kuin oli sijansa valmistanut. Samana iltana sanoi Marit Vigleif'ille ett'ei hän ja Eli voinut sopia ja että Eli sentähden oli hankkinut itsellensä palveluspaikan.

"No niin, hänen piti aina olla toisellinen kuin muut", vastasi silloin Vigleif.

Eli oli mennyt sulhasensa luo, valittanut asiasta hänelle ja pyytänyt häneltä neuvoa. Baard oli kuin puusta pudonnut kuullessansa mitä oli tapahtunut. Hän lupasi ett'ei Elin tarvinnut puutetta kärsiä niin kauan, kuin Baard'illa oli kaksi vahvaa käsivartta, hän tahtoi sitten neuvotella isänsä kanssa. Eli saisi olla tämän luona sill'aikaa taloutta hoitamassa. Baard teki niinkuin oli luvannut; hän meni vuorten yli puhuttelemaan isäänsä, ja päätettiin silloin että heidän häitönsä vietettäisiin samana syksynä. Jos Vigleif olisi käynyt kirkossa viime aikoina, olisi hän saanut kuulutuksen, mutta sekä hän että Marit olivat harvoin kirkossa nyt, Toren kuoleman jälkeen.

Häitä vietettiin kuten sanottu syyspuolella, ja samana päivänä kun Vigleif oli keskustellut äitinsä kanssa. Oli pienet hiljaiset häät; sillä heillä ei ollut liikoja varoja eikä isä pitänyt tanssista ja senkaltaisista huvituksista. Pöytä oli katettu keskelle pientä tupaa, ja koska ilma oli lauhkea oli ovi avattu pihalle päin, jotta saataisiin enemmän tilaa,

Siinä istui vanha Anders Bjaaland ja muutamia Baard'in ystäviä kotipaikoiltansa. Anders oli juuri kynnelsilmin siunannut nuorta pariskuntaa. Hän muisteli itseänsä ja Marit'ia. Sitten lauloivat virren ja rupesivat juuri syömään kalaa ja puuroa. Vaan äkkiä kuultiin hevosen juoksevan ulkona ja ääni, joka tiedusteli pikku-pojilta, jotka seisoivat pihalla. Aiottiin juuri katsoa ken siellä, kun hevonen juoksee ovesta sisään. Mies, joka istuu sen selässä, repii suitsista, lyö piiskalla, jotta hevonen nousee pystyyn ja lyö etujalkansa pöytään vatien ja talrikkien päälle. Vieraat syöksevät pois, heittävät paetessaan kumoon penkit ja pöydän, laattialle jää kauhea sekasotku: pöytäliinoja, olutta, rikkinäisiä astioita ja ruokaa. Hevonen on raivoissaan ja musertaa kaikki, mitä tielle joutaa. Naiset huutavat ja sulhanen juoksee ottamaan hevosta suitsista kiinni, mutta hän saa lyönnin piiskan varrella, joka tekee käden vallan hermottomaksi, eikä aikaakaan niin Vigleif on taas poissa huoneesta, heiluttaa lakkiansa ja huutaa: "Kiitoksia Eli hää-kutsumuksesta sekä minun että äidin puolesta".

Eli oli käynyt kalman kalpeaksi ja vieraat seisoivat kuin kivettyneinä katsomassa toinen toistansa. Viimein astui Anders esiin, lausuen vapisevalla äänellä: "Ei ole mitään kätkeytä, jok'ei ilmiin tule, mutta Jumala pelastakoon meitä kaikkia pahasta. Veisatkaamme virsi yhdessä". Ja nyt lauloivat virren, mutta eivät löytäneet siitä oikeaa iloa. Sulhanen oli käynyt synkkämieliseksi, Anders istui koko illan omassa ajatuksissaan ja vieraat lähtivät varhain kotia. Surkeat häät Eli parka sai.

Tultuansa kotia, pani Vigleif hevosen talliin, meni tupaan eikä ollut millänsäkään koko asiasta. Äiti häntä katseli, mutta kun Vigleif ei sanonut mitään, niin meni hän ulos. Vähän ajan perästä hän tuli sisään ja sanoi: "Mitä olet hevosen kanssa tehnyt? Se seisoo vapisemassa, niinkuin olisi karhun kynsissä ollut, ja märkä se on kuin suosta nostettu".

"Oo — se on vaan ollut häissä", vastasi Vigleif.

KYMMENES LUKU.

Kului muutamia vuosia. Marit eli omassa talossansa ja Eli eli omassa talossansa. He eivät koskaan toinen toistansa nähneet; mutta kylmä vuono olikin heidän välillensä. Marit tiesi että Elin oli tukala tulla toimeen ja että saivat kovasti työtä tehdä sekä Eli että hänen miehensä, vaan ei hän koskaan pienintäkään hänelle lähettänyt. Tämänhän Eli oli valinnut, hän sai nyt kantaa seuraukset. Mutta vaikka Eli olisi saanut valita tuhatta kertaa uudestaan, olisi hän valinnut samoin. Hän tunsu itsensä onnelliseksi kaikessa köyhyydessään. Baard oli hyvä ja siivo, mitä muuta hän taisi toivoakaan? Surullista oli hänestä vaan ajatella äitiänsä, joka istui yksinänsä kotona Skjöltestä. Hän tahtoi niin mielellään olla iloksi hänelle, olisi niin mielellään suonut äidin vaan nyykyttävän päätänsä hänelle kun kävi hänen ohitsensa kirkon käytävällä sunnuntaisin. Mutta Marit astui suorana ruhtinaallisena sijalleen eikä tervehtinyt häntä eikä ketään muutakaan, ja mitä Eli voisi tehdä? Hänen täytyi odottaa, niinkuin pappi oli sanonut, odottaa kunnes Jumala itse tuota kovaa sydäntä liikuttaisi. Se voi kestää kauan, voi piankin tapahtua; mutta, ennenkuin kaikki se viha ja kaikki koston ajatukset, joita Marit oli ko'onnut näinä vuosina ja kätkenyt, ennenkuin ne olivat ilmi päässeet, ennen ei ollut ajattelemista sovintoa. Hän oli vanha nyt, kenties hän olisi tahtonut rauhaa ja lepoa; vaan levätä ei hän voinut ennenkuin oli saavuttanut sen, minkä tähden oli elänyt, hän ei voinut uskoa että löytyi vanhurskas Jumala, ennenkuin hänen pilattu elämänsä oli kostettu. Mutta koston päivä tuli ennemmin kuin hän toivoikaan.

Eräänä päivänä kun Marit seiso pihalla tuli hänen luoksensa vanha vaimo. Hänellä oli ryppyset kasvot ja melkein lumenvalkoiset hiukset. Sauvan nojalla hän käveli, käsivarrellansa kantoi hän lankoja ja kudottuja vaatteus-kappaleita. Nähdessänsä Marit'in ojensi hän käsivarttansa lankojen kanssa.

"Tarvitsetteko lankoja, muori", sanoi hän matalalla, nöyrällä äänellä; "on hyviä ja vahvoja lankoja, koettakaa vaan".

Ja vaimo tarjosi hänelle pasman.

"Täällä on lankoja tarpeeksi talossa", vastasi Marit lyhyesti.

"Vai niin", sanoi vaimo, ottaen langat takaisin. Hän seiso siinä vielä hetken aikaa.

"Entäs sukkia sitten?" lisäsi hän; "Jumala siunatkoon sinua jos ostat jotain".

"Oh mene tiehesi, ei minulla nyt ole aikaa jutella kanssasi".

"Ei, ei", huokasi vaimo, vaan hän ei mennyt. Marit oli ottanut pytyn ja mennyt sitä pesemään kaivolle. Vaimo meni hänen jälkeensä.

"Ei suinkaan sinulla ole mitään vanhoja vaatteita, vanhoja housuja taikka vanhaa paitaa?" sanoi hän pyyhkien silmiä kädellään. Marit kääntyi suuttuneena.

"Minusta sopisi paremmin tuommoisen vanhan vaimon, kuin sinä olet, istua kotona tuvassaan, kuin juosta vaan ympäri kerjäämässä", sanoi hän.

Vaimo kallisti päätänsä ja leuka vapisi.

"Niin, Jumala paratkoon, jos sen voisin tehdä", sanoi hän, "mutta mieheni makaa kuoleman käsissä eikä ole voinut moneen kuukauteen työtä tehdä, ja jos ei hänen ole nälkään kuoleminen, niin minun täytyy hankkia ruokaa mistä hyvänänsä".

"Mistä olet kotoisin?" kysyi Marit.

"Olen kotoisin naapuriseurakunnasta vuorien tuolta puolen", vastasi vaimo.

"Ja sinä tahdot luuletella ihmisiä että kulet tuota pitkää tietä kun miehesi on kipeä?"

"Jumal' auttakoon minua syntistä ihmistä, kyllä se on totta! Hän itse pyysi minua menemään, sillä hän ei mielellään kerjää ruokaa keltään. Hän sanoi minulle: Kuule Kari, sanoi hän, luuletko jaksavasi mennä vuoren yli poikamme luo, niin mene sinne ja kysy voiko hän tällä välin antaa minulle vähän apua; sillä ei suinkaan se ole Jumalan tahto että minun aina pitää maata tässä tuskassa, sanoi hän. Ota sitten mukaan lankoja, joita olet kehrännyt, sanoi hän, ja hanki niin paljon rahoja kuin voit kokoon saada, sanoi hän. Sillä minulla on poika, joka asuu täällä päin, tiedätkös".

Marit'in kasvot olivat kuumiksi käyneet, hän tuijoitti vaimoon yhtä mittaa.

"Onko sulla poika näillä paikoin? Miksi et sitten mene hänen luoksensa?"

"Olen juuri matkalla hänen luo", vastasi vaimo, "mutta kun menin tämän suuren kartanon ohitse, aioin koettaa saada myydyksi lankoja täällä ja arvelin myös saavani vähän neuvoja tien suhteen, sillä minä en ole koskaan ennen käynyt näillä seuduin. Mutta hän taitaa asua vuonon toisella puolella, hän on naimisessa Marit Skjölten tyttären kanssa. Sinä tunnet kai Marit'in?"

Marit oli purrut hampaansa kokoon.

"Kaiketi, se on mahdollista", sanoi hän ja silmänsä katselivat vaimoa vielä terävämmin.

"Niin, ei suinkaan hän asu kaukana täältä, hän on kaikkialla tunnettu. Ihmiset sanovat että hän on käen emon tapainen, joka laskee poikiansa muiden pesiin. Ja sitten hänellä on poika, joka ei kuulu tekevän muuta kuin koiran kuria".

"Vai niinkö sanotaan", lausui Marit nauraen pilkallisesti; "entä jos tämä poika ajaisi tuommoisen akan ulos portista, ehkä hän kykenisi siihen kuitenkin?"

Vaimo katseli kauhistuneena Marit'ia. "Jumala auttakoon ja varjelkoon, olisiko tämä —"

"Niinpä niinkin, juuri minä", vastasi Marit, ojensi ruumistansa suoraksi, katsellen vaimoa sellaisella silmäyksellä kuin kissa kun sillä on kynsissä pyydetty lintu.

"Vai sinä olet Kari Bjaaland", lisäsi hän ja katseli vaimoa ylenkatseellisesti kiireestä kantapäähän. "Sinä et ole aivan niin rohkea nyt kuin hääpäivänäsi, jolloin levittelit itseäsi alttarin edessä. Mihinkä koko prameutesi nyt on joutunut? Onko hän sitä kuluttanut puolestasi, töllerö raukka? Silloin aiot heittää minulle leipäpalasen, kuin kerjäläiselle, ja nyt tulet minun luo tyhjin käsin. Muistatko sitä?"

Vaimo seisoivat vavisten, niin peloissaan oli hän. Kun havaitsi jotain mahdollisuutta siihen, aikoi hän luikahtaa pakoon. Mutta Marit tarttui hänen käsivarteensa.

"Etpä niinkään helposti pääse", sanoi hän pitäen akasta kiinni; "tadikolla ja koiralla olet ajettava ulos. Vigleif!" huusi hän. Vigleif — tuli.

"Päästä irti koira ja ota tadikko tuosta ja aja tämä akka ulos portista".

"Onko se varastanut?" kysyi Vigleif.

"Niin, se on varastanut", vastasi Marit.

Vaimo repäisi itsensä irti ja juoksi ulos portista, mutta koira oli hänen jälessänsä, puri ja haukkui ja Vigleif heitti tadikon hänen jälkeensä, jotta vaimo oli kaatumaisillaan. Hän pudotti sauvansa, vaan hyppien ja ontuen juoksi hän mäkiä alas niin että hietaa ja pieniä kiviä lensi hänen ympärillensä, ja vasta kun ei hän enää kuullut koiraa takanansa, kaatui hän ja meni tainnoksiin. Marit seisoivat aitaan nojautuneena ja katseli tätä. Hänen kasvonsa olivat yht'äkkiä käyneet totisiksi.

"Tunsitko tämän akan, äiti?" kuuli hän jonkun takanansa lausuvan. Se oli Vigleif, joka seisoivat siinä uuteliaana.

"Tunsin", vastasi äiti lyhyesti ja meni sisään.

Marit kulki talonsa suurten huoneitten läpi; vaan hän ei saanut mitään rauhaa. Hän aikoi ruveta kutomaan, vaan kätensä ei kyennyt sukkulan heittämiseen. Anders makasi kuoleman kielissä, tämä soi hänen korvissansa mihinkä vaan meni. Hän kuolee nälkään jos hän ei apua saa. Marit istui penkille, kaikki muistot heräsivät ja kulkivat hänen ohitsensa siitä ajasta asti kun hän vuorella istui ja näki höyrylaivan lähtevän pois. Hän näki tuon miehen, joka seisoivat niitulla puhumassa Marit'in kanssa, hän näki saman miehen pulskeana ja keveänä kulkevan mäkeä ylös.

Mitä tämä mies oli tehnyt? Hän oli antanut kullon kiillon itseänsä so'aista. Nyt hän oli köyhä ja kipeä, ja se, joka oli Anders'ia houkutellut, oli saanut kärsiä Marit'ilta kovaa kohtelua, oli kerjännyt ruokaa hänen pöydästänsä. Mutta *Anders* makasi kuoleman kielissä.

Marit käveli edestakaisin huoneissaan, kuin rauhatoin henki; hänen silmissään kimalsi jotain, jota olisi kyyneleeksi luullut, jos olisi voinut uskoa että Marit vielä osasi itkeä. Myöhään illalla meni hän makuu-kamariinsa ja kirjoitti jotain paperiliuskalle, sitten kutsui hän Vigleif'in luoksensa.

"Saat aitasta ottaa yhden noista suurista jauhosäkistä", sanoi hän, "sekä lihaa ja läskiä. Panen muutamia vaatekappaleita siihen lisäksi, sitten panet hevoisen valjaisin ja lähdet tämän kanssa huomenna ennen auringon nousua vuorien toiselle puolelle".

Vigleif seisoivat avosuin.

"Voit käydä papin luona", sanoi Marit vielä, "anna hänelle sitten tavarat ja tämä kirje. Mutta muista, että et mainitse minun eikä sinun nimeäsi. Hän, joka kirjeen saa, tietää kyllä mitä hänen on tekeminen".

Vigleif aikoi tehdä kysymyksiä, mutta äiti häntä esti. "Luotan siihen että tämän toimitat", sanoi hän, jättäen pojan yksin. Vigleif katsella töllötti kirjettä.

Mutta kirjeessä seiso: "tämä lahja on sairaalle Anders Bjaaland'ille vanhalta ystävältä".

YHDESTOISTA LUKU.

Aikoja kuluu. Kummallisesti kohtalot vaihtelevat Jumalan käden johdattamina. Jos seudussa kysyt Marit'ia, niin saat saman vastauksen, kuin vuosia sitten: "Hän varmaankin luulee että aurinko on tehty ainoastaan hänen päällensä paistamaan". Marit on samanlainen kuin ennen, ei ole näkevinänsä muita ihmisiä, ei koskaan käske ihmisiä luoksensa, eikä koskaan ole käsketty muiden luo. Tyttärensä rypistyttävät ylenkatseellisesti nenäänsä kun hänestä puhuvat, ja Marit, puhuessaan jonkun kanssa, ei koskaan heidän nimiänsä mainitse. Vigleif ei tiedä mistään, sillä hän kuljeskelee ulkona päiväkaudet tappeluksissa ja hullutuksissa, harmissaan siitä ett'ei hänellä ole suurempaa valtaa kotona kartanossa, kuin hänellä on. Marit vielä ohjaksia pitää ja hänen valvova silmänsä tunkee joka nurkkaan sekä sisällä että ulkona. Mutta Marit oli kuitenkin muuttunut Kari Bjaaland'in käynnin jälkeen. Hän ei löytänyt lepoa eikä rauhaa. Yöllä hän ei saanut unta, vaan nousi usein ja käveli edestakaisin huoneessaan. Mitenkä Anders'in laita oli? Elikö hän vai oliko kuollut? Muistiko hän Marit'ia ja katuiko mitä oli tehnyt. Anders'in muisto häntä seurasi, hän ei voinut siitä päästä; mihin vaan hän kääntyi, niin se oli siinä. Näin ei koskaan ennen ollut laita. Hän oli ajatellut Anders'ia alati, mutta ainoastaan elättääksensä kostonhimoaan, joka povessansa kätkyi ja poltti. Tämä oli tehnyt hänet ylpeäksi ja voimakkaaksi ja kovaksi kaikkia kohtaan. Mutta viha oli yht'äkkiä niinkuin poispuhallettu. Hän kaipasi sitä, hän sanoi itsellensä, että Anders kärsi mitä oli ansainnut, mutta siitä hän ei rauhoittunut. Nyt hän makasi kuoleman kielissä, tämä soi hänen korvissansa ja tukehduitti kaikki muut äänet. Hän ei tietänyt Anders'ista mitään, hän ei voinut saada mitään tietoa, keltä hän kysyisi? Hän oli Vigleif'iltä kysynyt kuinka matkansa oli onnistunut, mutta tämä oli vaan jättänyt lahjan papille ja muuten tehnyt niinkuin oli käsketty, jotta hän ei tietänyt mitään. Mennä Elin luo hän ei myöskään voinut kaikkien tapauksien jälkeen, kysyä naapurilta, sitä hän ei kehdannut, hän, joka ei muutenkaan alentunut puhumaan heidän kanssansa.

Siinä hän vaan käveli kalpeana ja rauhatonna ajatuksiensa ajamana — janoovaisena, jota ei kukaan virkistänyt. Jos joku olisi nähnyt nuo syvälle vaipuneet, kuumeesta hohtavat silmät, nähnyt hänen astelevan edestakaisin huoneessansa mutisten itsekseen ja välistä syvästi huo'aten, sydäntä keventääksensä, niin olisi voinut luulla että se oli paha henki, joka ei saanut rauhaa haudassansa, vaan ijankaikkisesti oli pakoitettu kuljeskelemaan vanhoja tuttuja paikkoja. Hänellä ei ollut ketään, jolle olisi voinut puhua. Tyttärensä oli hän myynyt ja ajanut pois, poikansa, tuo ainoa joka olisi voinut saada hengellistä perintöä häneltä, oli kuollut, ja Vigleif — ei, hän ei ollut veljensä kaltainen; hän oli lapsellinen ja ajattelematon, hän osasi vaan tapella, kuin karhu, vaan ei pistää.

Vigleif huomasi että äiti laihtui ja vapisi, että hänen kätensä olivat kuumeesta tuliset ja hän kysyi oliko äiti kipeä. "Ei, hän vaan ei saanut unta öisin, mutta kyllähän se menisi ohitse".

Vigleif luuli toki että tähän oli muutakin syytä. Ehkä äiti ajatteli niitä sanoja, mitkä oli lausunut sinä iltana, jona hän oli niin juhlallinen. Omasta mielestäänsä hän oli oivallisen tempun keksinyt silloin häissä, mutta tuosta työstä äiti ei ollut häntä liioin kiittänyt. Hän oli vaan lyhyesti sanonut: "No niin, pojilta ei voi muuta vaatia". Hän vaati jotain muuta, sen Vigleif huomasi, ja kun hän vaan saisi syytä, niin —

Muutamia kuukausia sen jälkeen kun Kari Bjaaland ajettiin ulos Skjöltestä; oli yö ja paha ilma. Siinä hiljaisessa talossa, jossa Eli asui, nukkuivat kaikki syvintä unta. Ei näkynyt mitään kynttilän valoa maantielle eikä kärryjen ratinaa kuulunut. Mutta niemellä, samalla puolella vuonoa, missä Eli asui, oli vielä valaistusta; siellä oli tanssittu ja hupaista elämää pidetty. Nyt sielläkin valkeat sammutettiin, sillä vieraat menivät. Vigleif oli viimeinen, joka kotia lähti, ja hän oli juovuksissa. Hän oli noin tunnin aikaa etsinyt hevostansa, mutta se oli poissa. Joku miehistä oli ottanut hevosen ja lähtenyt sen kanssa kotiin, tehdäksensä kiusaa Vigleif'ille. Vigleif kiroili ja torui horjuessaan tietä myöten sateessa ja loassa.

Kävellessään sen talon ohitse, jossa Eli asui, seisahtui hän hetkeksi, katsella tuijoitti kaikkiin ikkunoihin ja meni viimein sisään. Tuvan ovi oli lukossa. Hän otti linkusta kiinni ja jyskytti, jotta saranat narisivat, mutta kun ei tuo auttanut kolkutti hän ankarasti ovea.

"Ken siellä on?" kysyi lempeä ääni sisäpuolelta. Se oli Elin.

"Se on Vigleif, veljesi", vastasi karhea ääni ulkopuolella.

"Mitä sinä tahdot nyt yön aikana?" kysyi Eli.

"Minä tahdon olutta sinulta", vastasi Vigleif.

"Minulla ei ole olutta sinulle nyt".

Vigleif jyskytti ovea.

"Avaa, kuuletkos! Minun on jano!"

"Hys — täällä on sairaita", kuiskasi Eli avaimen lävestä. "Sinä et saa olutta tänä yönä".

"Hm!" — kuului vaan, ja ulkopuolella oli hetkeksi ääneti. Eli kuunteli, hän kuuli askeleita joltakin, joka käveli, ja hän aikoi juuri hiipiä vuoteellensa jälleen, kun hirveä jyrinä kuului ja ovi kaatui tupahan ja Vigleif astui sen ylitse, ylpeänä kuin kuningas.

"Suo anteeksi, sisar, että astun näin rohkeasti sisään — vaan tahdotkos nyt antaa mulle olutta?"

"Kyllä saat", vastasi Eli tyynesti, heitti hameen päällensä ja meni kellariin olutkannua täyttämään.

Vigleif horjui tuolille. Hän kävi istumaan, heitti lakin pöydälle ja pyyhki hien otsaltansa.

Eli tuli takaisin ja ojensi hänelle kannun.

"Missä on Baard?" kysyi Vigleif.

"Hän on kauppamatkalla", vastasi Eli, joka oli istunut penkille vastapäätä veljeänsä. Vigleif joi.

"Tahdon maata täällä tänä yönä", sanoi hän ja pani pois kannun.

"Mutta minulla ei ole sinulle sänkyä", vastasi Eli.

"So-o? Kuka siis nukkuu tuossa kamarissa?" kysyi Vigleif.

"Anders, appeni", vastasi Eli. "Hän on ollut kauan kipeä; nyt aikoi hän koettaa ruveta kauppaan taas, mutta sairastui jälleen matkalla tänne, ja sitten sai Baard lähteä".

"Ho — ho —" huusi Vigleif ja horjui lattialla; "minua on kauan aikaa haluttanut saada tuon miehen kynsiini. Eikö hän juuri ole äitiä pettänyt? Tahdon saada hänestä kiinni".

"Jumal' auttakoon mua, Vigleif, sinun täytyy hillitä mieltäsi", rukoili Eli itkun äänellä ja piti hänen takistansa kiinni.

"Päästä minut, tai lyön sinut kuoliaaksi, tyttö", huusi Vigleif. "Luuletko että Marit Skjölten poika antaa ajaa itsensä ulos ja tahtoo kävellä sateessa ja savessa, sill'aikaa kuin hän syöttösikana mukavasti tyynyissä makaa. Tahdon sinne, sanon ma".

Vigleif meni eteenpäin, mutta Eli heittäysi hänen tiellensä, pani molemmat käsivartensa hänen kaulaansa ja tahtoi häntä pidättää. Vigleif heitti hänet luotansa kuin hansikan ja astui sängyn luo.

"Sinä saat nousta, vanhus; sillä täällä minun pitää maata", sanoi hän Anders'ille, joka makasi siinä kalpeana ja häntä katseli.

"Kuka se on, joka ei suo yön rauhaa vanhalle sairaalle miehelle?" kysyi Anders sortuneella, kuiskaavalla äänellä, katsellen Eliä, joka istui itkemässä.

"Mikä hänen nimensä on, se ei koske sinua, mutta muuten on hän Marit Skjölten poika".

Anders'in silmä hohti, hän katsoa tuijoitti Vigleif'iin.

"Sinäkö, joka häissä kävit".

"Juuri sama, se on totinen tosi, ja nyt tulen toisen kerran. Sinä olet kerran heittänyt äitini luotasi ja sentähden minä nyt tahdon heittää sinut".

Vigleif tarttui häneen, mutta Anders piti sängyn tolpasta kiinni.

"Jätä minut rauhaan, kuuletkos", sanoi hän.

"Pois tyynyiltä vanhus, muuten saat piiskaa", huusi Vigleif, polki jalkaa ja löi nyrkkinsä sängyn tolppaan.

Anders ummisti silmänsä eikä ollut kuuleviansa, mutta silloin tarttui Vigleif lujasti hänen rintaansa ja jalkoihinsa sekä kantoi hänet ulos tupaan. Eli huusi: "Ei, Vigleif, Vigleif, kuule!" otti veljen hihoista kiinni ja tahtoi häntä pysähdyttää, mutta samassa heitti Vigleif Anders'in ulos oven suusta, jotta hän pyöri seinää myöten ja kaatui raskaasti kivelle portaan edustalla.

"Pilkkaa nyt taas jotakin, jos voit, sinä variksen sulka", sanoi Vigleif, sylkien. "Niin, laita nyt vuode hänelle", lausui hän Elille, "mutta kamarissa se ei tule olemaan, sen minä takaan". Näin sanoen meni Vigleif niin vakaasti, kuin mahdollista oli, sängylle ja heittäysi siihen.

Eli oli vaiennut, hän unhotti itkun ja kaikki. Siinä Anders makasi, kuin kuolleena, hän ei liikahnut eikä hiiskunut sanaakaan. Eli sytytti äänetönnä kynttilän ja nosti hänen kasvonsa. Ne olivat kuolon kalpeat, silmät ummessa, ohimoista juoksi verta. Hän laski hänen päänsä syliinsä, katseli kasvoja eivätkö näyttäisi elon merkkiä; mutta entisilleen yhä jäivät. Mitä oli hänen tekeminen? Vigleif kuorsaili jo sängyssä. Silloin tuli ikäänkuin salaman lyönnin ajatus hänen mieleensä, hän nousi, hiipi varpaisillaan taas tupaan, vaatetti itsensä nopeasti ja juoksi jälleen ulos. Hetken perästä oli hevonen valjastettu työ-vaunujen eteen. Eli otti tyynyn ja muutamia peitteitä, kääri ne hyvästi Anders'in ympäri ja sitten, puoleksi vetämällä, puoleksi nostamalla sai hän miehen vaunuihin. Varovasti koetti hän nostaa häntä siihen, asetti tyynyn pään alle, toi vielä peitteitä, kääri ne tarkasti Anders'in ympäri ja sitten hän ajoi synkeässä sateisessa yössä lahden ympäri.

KAHDESTOISTA LUKU.

Skjölte oli lähin talo kun oli menty lahden ympäri. Se oli vasemmalla kädellä kun oli ajettu ensimmäisten korkeitten mäkien yli. Toiset talot olivat enemmän lahden pohjassa. Niitä ei voitu nyt pimeässä nähdä, mutta Skjöltestä loisti pieni kirkas valo, joka ikäänkuin kutsui Eliä, kun tämä vaunuista katseli tarkastellen ympärilleen. Hän ajoi hiljakseen, ett'ei liioin tärisyttäisi sairasta miestä. Hän piti vaaria ett'ei yön tuuli tunkisi peitteiden alle, vaan muuten oli hänen silmänsä yhtä mittaa luotuina kynttilänvaloon Skjölten ikkunassa, hänen tähteensä pimeässä yössä. Tää oli kummallinen matka. Eli ei voinut ko'ota kaikkia niitä ajatuksia, jotka mieleensä tunkivat; hän piti vaan ohjaksista kiinni, katsoen ett'ei hevonen poikkeisi tieltä.

Hän kuuli että Anders vielä eli; sillä hän kuuli hänen valituksiansa vähä väliä. Hän veti silloin ohjaksista, jouduttaakseen kulkua, jotta eivät tulisi liian myöhään perille, ja nosti peitettä katsellakseen sairaan kasvoja.

Tultuansa Skjölteen kolkutti hän ikkunaa. Eräät kasvot painuivat ruutua vasten ja katsoivat ulos.

"Onko siellä kukaan?" kuului kysymys.

"On, on kyllä", vastasi Eli vapisevalla äänellä.

"Ken siellä on?" kysyi taas sama ankara ääni.

Eli tunsu sen äänen, se oli äidin; hän ei oikein tietänyt miksi, mutta sydämensä sykki niinkuin se olisi ollut halkeemaisillaan, ja hän oli yht'äkkiä kaikkea rohkeutta vailla.

"Ken siellä on?" kysyttiin vielä ankarammin.

"Oi, tule Jumalan tähden ulos, se on Eli, tyttäresi", vastasi Eli itkien. Valo hävisi ja hetken perästä seisoi Marit ovesa lamppu kädessä. Hän kohotti lamppua ja tuijoitti pimeään yöhön. Hän näki Elin seisovan työvaunujen ja hevosten vieressä.

"Onko täällä muitakin?" kysyi hän.

"Täällä on myöskin sairas mies", vastasi Eli.

Marit katseli Eliä; hän ikäänkuin aavisti jotain; sitten meni hän vaunujen luo.

"Ken se on?" kysyi hän.

"Se on Anders", vastasi Eli ja nosti samassa peitteen, niin että valo lampusta kohtasi kalpeita kasvoja.

Marit seisoikin maahan juurtuneena. Korkeana, suorana hän siinä seisoikin, puristaen lamppua vapisevassa kädessään, katsellen sitä, joka hänen edessään makasi voimatonna ja haavoitettuna. Veri vuoti vielä haavasta ohimossa ja tippui peitteestä alas tielle.

"Kuka on häntä lyönyt?" sanoi hän viimein matalalla, kolkolla äänellä, mutta silmänsä ei jättänyt verisiä kasvoja.

"Sen on Vigleif, sinun poikasi, tehnyt", vastasi Eli.

Suonet Marit'in suun ympärillä väentyivät oudosti. Käsi tuskin jaksoi lamppua kannattaa, hänen täytyi nojautua vaunuin pyörään. Hän puri hampaat yhteen, vaan se ei auttanutkaan; kyynel nousi hänen silmänsä ja sitten toinen, ja sitten kuumat kyyneleet toistensa perästä tippuivat maahan.

Eli seisoikin häntä katselemassa, hän ei tohtinut sanoa mitään, sillä Marit ei ollut oma itsensä enään. Hän oli unohtanut yön tuulen ja pimeyden, katseli vaan näitä kasvoja, jotka olivat olleet hänen onnensa ja hänen turmionsa.

"Tahotko että minä herätän ketään?" kysyi Eli viimein, kun ei Marit liikahtanut.

Marit ikäänkuin heräsi unesta, kääntyi Elin puoleen ja sanoi hiljaa:

"Etkö luule että me kaksi voimme kantaa häntä? Sinä voit ottaa tämän lampun ja panna sen kivelle".

Eli teki niin, ja lampun liekahtelevassa valossa kantoivat he varovasti Anders'ia Skjölten ovesta sisään. He kantoivat häntä kamariin, jossa se sänky vielä seisoikin, missä Tore oli maannut. Marit sytytti valkeaa, otti vettä ja pesi haavaa, sitoi liinan sen ympäri ja toi sitten puhtaita lakanoita sänkyyn. Eli oli avullisena; mutta he eivät virkanneet mitään. Kun panivat Anders'in sänkyyn sanoi Marit ainoastaan: "Tässä sängyssä kuoli Tore, isäsi".

Pian kaikki oli valmiina, Anders makasi hyvässä pehmeässä sängyssä, Marit istui hänen vieressään. Lamppu paloi pään-aluksen puolella ja Eli seisoikin vieressä. Kauan aikaa ei puhuttu mitään, mutta viimein Marit sanoi: "sinun täytyy kaiketi lähteä kotia jälleen, minä hoidan sairasta".

Eli seisoikin epäillen, mutta valmisti itseänsä sitten matkalle.

"Onko jotain, mitä tahdot mukaasi, niin sano", lausui Marit puristaen Elin kättä jäähyväiseksi.

"Kiitos, en tahdo mitään", sanoi Eli. Marit saattoi häntä ovelle.

"Kiitos tästä illasta", lausui hän.

"Niin, kiitos vaan tästä illasta".

Eli ajoi pois, ja Marit oli nyt yksinänsä. Hän meni sängyn luo, istui tuolille ja koetteli sairaan suonta vieläkö se tykytti. — Vielä, ja raskas hengenveto ilmoitti myöskin että vielä oli henkeä hänessä.

Marit tarttui Anders'in käteen ja katseli yhtä mittaa hänen kasvojansa, tahtoisiko hän jotain. Näin hän istui koko yön. Ulkona suhisi yön tuuli ja pimeys peitti maat ja manteret. Mutta ylhäältä Skjölten akkunoista loisti vielä kirkas valo niin kauan kuin Eli sitä näki, ja siellä istui Marit Skjölte valvomassa Anders Bjaaland'in sängyn vieressä. Nyt hän ei enää kulkisi kuin rauhatoin henki suurissa huoneissa unetonna, pahojen aatosten ajamana. Nyt hän oli kaivattunsa löytänyt.

KOLMASTOISTA LUKU.

Aamupuolella rupesi Anders liikkumaan. "Eli" — kuiskasi hän — Eli!"

"Mitä sinä tahdot", kysyi Marit kallistaen päätänsä hänen suunsa puoleen.

"Eikö Eli ole täällä?" kysyi Anders, hän näki ett'ei se ollut Eli, joka kumartui hänen ylitsensä.

"Ei, se ei ole Eli", vastasi Marit. Anders nosti päätänsä hiukan ja katsoi Marit'in silmiin. "Kuka sinä olet?" kysyi hän.

"Nimeni on Marit", vastattiin tyyneästi.

Anders'in silmät suurenivat ja puna nousi hänen poskilleen.

"Marit? — Marit? hän, joka" — —

"Hän, jonka kerran lupasit ottaa vaimoksi", lausui sama syvä ääni. — Tämä soi niin juhlalliselta suurella, autiossa huoneessa, jossa nämä molemmat olivat yksinensä lampun himmeässä valossa. Anders'in pää vaipui alukselle, hän ei puhunut sanaakaan, mutta yht'äkkiä oli hänen silmänsä tuli entänyt ja hän katseli Marit'ia. Viimein pani hän hiljaa kädet ristiin, vaan silmänsä katselivat yhä tuota korkeata kalpeata hahmua, joka hänen edessään istui.

"Olen pahasti rikkonut sua vastaan, Marit", sanoi hän viimein ja kyynel nousi hänen silmänsä.

"Sitä on myöhäistä miettiä nyt, Anders Bjaaland", vastasi Marit ja katseli vakavasti hänen silmiinsä.

"Parempi myöhään kuin ei koskaan", vastasi Anders, "ja jos elämäni voisin uudestaan elää, niin" —

"Niin silloin menettelisit toisin, arvelet kai? Älä liikoja lupaa, Anders, on niin vaikea välistä lupauksia täyttää, tiedätkös". Marit painoi päätänsä alas laattiaa kohti, hän tahtoi salata sitä tuskaa, joka hänen kasvoissansa ilmauntui.

"Kun haudan partaalla ollaan, silloin ei valehdella", vastasi Anders, "ja tämä on kuolemakseni, sen minä varsin hyvin tunnen. Mutta sinä iskit kiinni, Marit, sinä olet kirouksena taloni kynnyksellä maannut".

"Olenko?" vastasi Marit; "olihan sulla vaimo karkoittamassa sitä kirousta".

"Jumala häntä siunatkoon, häpeällistä olisi moittia häntä. Mutta työ ei paljoa tuota kuin terveys on poissa, ja Jumalalla kaiketi oli omat tarkoituksensa sillä".

"Entäs kaikki rahasi, Anders? Saithan sinä täyden kukkaron?"

"Se kurja kulta pian sulii pois; sillä eriskummallinen seikka se on, ett'ei rikkauden siunaus ole suuri kun ei rakkaus sen voimaa enennä, ja se seikka näetkös" —

"Mikä oli esteenä?" kysyi Marit.

"Oi — minä olin kelvotoin mies kerran, ja minä sain kokea että unohtaminen ei ole niin helppoa, Marit".

Anders huokasi ja makasi liikkumatta; mutta Marit oli kumartunut vielä alemmas ja molemmin käsin tarttunut sängyn laitaan. Anders katseli häntä, itse oli hän ikäänkuin virkistynyt ja voimistunut, sairautta hän ei enää tuntenut. Sitten hän lausui:

"Minulla ei ole ollut monta onnellista hetkeä siitä päivästä, Marit; — olen miettinyt kuinka voisin sovittaa mitä olen rikkonut, mutta en keksinyt mitään keinoa. Tarjosin poikaani — kelpo, kunnan mies; — mutta sinä heitit hänet hylkynä luotasi. Sitten tuli poikasi hää-tervehdyksellä, ja viimein ajoit vaimoni pois kepillä ja koiralla! — Niin, ei itku miestä kaunista, mutta silloin kyneleitä vuodatoin, sillä minä ajattelin: Nyt jääkynttilöitä kasvaa Skjölten tuvassa etkä sinä voi niitä sulattaa".

Marit'in pää oli vaipunut alas peitteelle, hän vapisi.

"Miksi et sanonut tuota ennen", änkytti hän ja ääni oli vallan sortunut; "miksi et sanonut tuota ennemmin, Anders? Nyt olen laskenut mieheni hautaan ja lapsiani kasvatin vihassa ja ylpeydessä. Kaksi minua kiroo, kolmas istuu tyhjässä talossa puutetta kärsimässä ja poikani horjuu juopuneena ympäri pitäjää. Sinä olet syyppää siihen, sinä olet kaikkeen syyppää". Marit vaipui sänkyä vasten ja rupesi itkemään niin rajusti että olisi voinut luulla häntä sairaaksi. Kylmät kovat kasvot osoittivat nyt epätoivoa. Anders makasi rukoilemassa. "Jumala antakoon mulle syntini anteeksi", lausui hän, "vaan etkö sinä siis voinut anteeksi antaa, Marit?"

"Sinä eroitit minut sukulaisistani ja ystäväistäni, kodista ja talosta. Sitten petit minut ja ajoit minut ulos avaraan maailmaan. Minunko oli näkeminen sinua iloisenä ja onnellisena? Ja sinäkö saisit pilkata minua, kuullessasi että kävin kerjäämässä kuivaa leipää? Mutta miksi et sanonut että yht'ä kaikki olin sinulle rakas? Miksi et voinut sanoa että kärsit puutetta? Olisit ainakin voinut sanan lähettää. Mutta sinä et tullut, etkä lähettänyt sanaa!" Marit pysähtyi vähän, sitten aloitti hän taas, vaikka tyyneemmin. "Luulet kenties että minä olen viettänyt onnellista elämää tässä talossa. Mutta minä tiedän mitä ei yksikään ihmissilmä ole havainnut, että Marit Skjölte valehteli kun hän sanoi että rahat saavat maailmassa kaikki aikaan, vaikka hän taisteli kovasti saadakseen sitä sanaa toteutumaan. Ja minä tiedän että ihmiset valehtelivat kun sanoivat Marit'ia kovaksi ja kylmäksi; sillä jos sinä vaan olisit tullut,

Anders, — sinä olisit saanut olla vaikka kuinka köyhä ja kurja — hän olisi heittänyt Skjölten pois ja tehnyt käsillensä työtä sun edestäsi niin kauan kuin hänessä olisi ollut verenpisaraa. Ja jos vaan olisit lähettänyt sanan — — Jumala tietää että hän olisi ollut yhtä lempeä ja hyvä kuin joku toinen vaimo".

"Kerran tuli kuitenkin sanansaattaja, Marit; mutta sinä ajoit sen pois, ja leipä, minkä sain, oli vieraan käden antama".

Marit katseli Andersia. "Minulta tuo lähetys tuli", sanoi hän hiljaa.

"Tuliko se sinulta, Marit? — Herra Jumala, tuliko se sinulta?" Vähän sen jälkeen tarttui hän Marit'in teen, sanoen: "Herra Jumalamme on kummallisia teitä meitä johtanut, emmekö siis anna anteeksi ja kiitä kaikesta mitä on tapahtunut?"

"On kaiketi parempi myöhään, kuin ei koskaan", vastasi Marit ja pusersi hänen kättänsä.

"Minun poikani sinua löi", lisäsi hän hetken perästä; "mutta jos hän ei olisi sinua lyönyt, niin et makaisi tässä".

"Ei ei! usein paha hyväksi käännetään", vastasi Anders.

"Mutta nyt on minun voimani lopussa", jatkoi Marit; "olen kauan tietänyt, että kun sinä tulet, on minulla loppu käsissä. Nyt seurakuntalaisten ei enää tarvitse katsella Marit Skjölteä, kun hän kirkolle kulkee. Nyt hänestä tulee vanha kyyryselkäinen vaimo, jonka täytyy sauvaansa nojautua. Nyt renki voi minulle nauraa, poika ajaa minut ulos kyökistä ja koira juosta minun kumoon omalla pihallani ja lapset riidellä perintökullasta. No niin — niin käypi — mutta se on yhtä kaikki parempi kuin valhe, ja minä tunsin että tulin liian vanhaksi nyt taistellakseni itseni ja sinun kanssa".

"Jumala, Vapahtajamme, juuri rauhan antaa sairaille ja väsyneille, jommoisia me olemme", sanoi Anders, "ja suurin onni on saada rauhassa kuolla".

"Niin sanoi hänkin, Tore, mieheni", vastasi Marit.

"Hän oli varmaankin hyvä ja lempeä mies", sanoi Anders.

"Niin hän oli — liian hyvä", vastasi Marit. "Mutta kerran hän erehtyi ja se oli kun otti minut vaimoksensa. Sitä erehdystä hän saikin maksaa".

Pitkä vaiti-olo. He pitivät toinen toisensa käsiä, näytti siltä kuin ei kukaan olisi voinut toista päästää. Marit'in ääni oli niin tyyni, tuo kylmyys ja kovuus oli ikäänkuin pois pyyhitty hänen kasvoistansa, ja Anders'in silmistä loisti sydämen onni.

"Kuinka ihmeellistä että me kaksi nyt yhteen satuimme", sanoi hän katsellen Marit'ia.

"Niin ihmeellistä se oli", vastasi Marit.

"Ja mitä ei meistä tullut, se tuli lapsistamme; sinun täytyy muistaa Eliä".

Marit nosti päätänsä ja katseli tarkasti Anders'ia.

"Nyt sinun varmaankin tulee kuolla, Anders; sillä Tore lausui juuri saman".

"Niin, niin, ei suinkaan vene kauan enää kannata, mutta minä luotan sinuun, Marit. Vaimoni istuu kotona ja on köyhä".

"En minä aja ketään pois toista kertaa", vastasi Marit. Anders katseli häntä kiitollisesti, ja makasi sitten aivan liikkumatta.

Kävi niinkuin sairaitten usein käy. Yht'äkkiä virkistyvät ja voimistuvat niinkuin ei heitä mikään vaivaisi; mutta sitten surkastuvat jälleen, vaipuvat uneen, ehkä kuollonkin uneen.

Anders makasi ikäänkuin tainnoksissa. Marit istui paikallaan käsi Anders'in kädessä. Näytti kuin ei hän koskaan väsyisi.

Aurinko oli noussut tunturin yli ja heitti säteitensä sänkyyn, jossa Anders makasi.

Talonpoikaistaloissa alkoi vilkas elämä, miehet menivät työhön, koira pudisti kahleitansa, työvaunut räätisivät tiellä; mutta Marit ei kuullut mitään. Hän istui liikkumatta Anders'in sängyn vieressä. Pihalla seisoivat rengit ja piit juttelemassa, he eivät ymmärtäneet mikä emäntää vaivasi tänä päivänä. He eivät olleet saaneet ruokaa vielä. Mutta siinäpä Vigleif tuli mäkeä ylös. Hän näytti sellaiselta, joka on

miehen tappanut, niin synkkä ja epäileväinen oli katsantonsa. Hiukset olivat pörröset ja kaulaliina sitomatta. Kun näki miehet pihalla, aikoi hän hiipiä niiden ohitse, mutta mielti tarkemmin ja meni suoraan heidän luo.

"Missä on äitini?" kysyi hän.

"Arvattavasti sängyssä", vastasi eräs mies, "sillä me emme ole saaneet märkää eikä kuivaa tänään". Tyttöjoukko nauroi. Vigleif ei vastannut mitään, juoksi vaan sisään ja tarttui hänen kamarinsa lukkoon.

Marit oli kuullut jyskeen. Hän tunsu hyvin sekä askeleet että äänen. Hän nousi yht'äkkiä vuoteen vierestä, ojensi ruumiinsa vielä kerran suoraksi ja meni vakavin askelin laattian yli. Ovessa kohtasi hän Vigleif'in. Tämä katseli häneen, mutta loi kohta jälleen alas silmänsä. Marit ei sanonut sanaakaan, vaan meni hänen ohitsensa, aukaisi oven omaan kamariinsa ja Vigleif seurasi häntä. Ovi suljettiin; äiti ja poika olivat kahden kesken. Marit katseli Vigleif'iä, mutta tämä ei uskaltanut vastata hänen silmäyksiensä. Viimein heitti hän raivoissaan lakin laattialle, heittäysi tuolille, laski päänsä ja käsivarret pöydälle ja rupesi ankarasti itkeä nyyhkyttämään. Marit seisoikin patsas ja katseli häntä; hän hengitti syvään muutaman kerran. "Mikä sinun vaivaa?" kysyi hän viimein. Vigleif hypähti seisaalle kuin hullu ja löi nyrkinsä pöytään.

"Mikäkö minua vaivaa?" sanoi hän. "Että olen lyönyt miehen kuoliaaksi! Eikö se ole mitään, mielestäsi, se? Että pian tulevat viemään minut nimismiehen luo! Mutta sinun on syy, kaikkeen olet sinä syyppää. Miksi olet minua kasvattanut tämmöiseksi villiksi, kuin olen?" Ja Vigleif heittäysi taas istumaan ja itki entistä ankarammin.

Marit piti pöydästä kiinni, hän tuskin jaksoi seisoa.

"Sinun ei pitäisi moittia äitiäsi omista vi'oistasi", sanoi hän; töin tuskin sai hän sanat kuulumaan.

"Omista vi'oistani! ha — ha — ha —" ja nauraen tukahdutti Vigleif itkun, "omistako vioistani! Ehkä et pyytänytkään minua lyömään häntä? Olitko kenties tyytyväinen siihen mitä häissä tein?"

Marit vaipui valittaen eräälle tuolille; se oli totta, liiaksikin totta. Nyt poika seisoikin hänen edessään uhkaavana tuomarina.

"Mutta kuuletko äiti", jatkoi Vigleif, lyöden nyrkkiänsä pöytään, "tänne en jää päiväksikään, en tunniksikaan. Tahdon mennä Amerikkaan, niiden luo, jotka ovat ennen lähteneet, veljesi ja sukulaistesi luo. Sinun pitää antaa minulle rahoja ja kohta. Talon ja perintöni kanssa voit tehdä miten tahdot, mutta rahoja sinun pitää antaa minulle".

"Ethän toki puhu totisesti, Vigleif?" änkytti Marit, "et sinä saa lähteä pois luotani".

"Tahdotko että minun pitää kuljeskella täällä häpeäksi sinulle ja itselleni? Tahdotko että minun pitää istua täällä kahleet jaloissa ja olla häväistynä elin-ajakseni? Etkö näe että olen vihattu koko pitäjässä? Etkö näe että toverit nauravat minulle sekä että kaikki siivot ihmiset peräytyvät kun minä tulen saapuville? Amerikkaan minä tahdon, vaikkapa saisin ryömiä sinne. Minä olen jo kauan sitä miettinyt, tänne minun ei ole jääminen".

Marit vaipui tuolilta alas, hän makasi rukoilevin silmin poikansa jalkojen juuressa, hän syleili hänen polviensa; vaan hän ei saanut sanotuksi muuta kuin: "Vigleif — sinä tapat minut, Vigleif".

Vigleif koetti repiä itseänsä irti. "Sinä et voi minua pidättää, äiti; sillä nyt ei auta rukoukset eikä parkumiset, ja minun täytyy rientää, muuten kaikki tulee ilmi ja minä vangitaan. Lähden nyt kaupunkiin, sinä voit lähettää vaatteeni jälestäpäin, mihin, sen olen kirjoittava, vaan älä kellekään sano missä olen. Sitten sinun täytyy lähettää rahoja, jos et lähetä, niin minä lainaamalla pyrin eteenpäin yhtä kaikki. Jää hyvästi, äiti, ja kiitos siitä ajasta, jona olemme yhdessä eläneet. Saat nähdä että minusta tulee kelpo mies vielä."

Vigleif riisti itsensä irti ja juoksi ulos ovesta. Marit nousi polvilleen, hän näki varjon menevän ikkunan ohitse — ja poissa oli Vigleif. Hetken aikaa istui hän vielä kyyryyn vaipuneena tuolilla, nousi sitten ja meni Anders'in luo. Anders oli herännyt melusta; hän oli noussut, nojautuen kyynyspäähän, kuullaksensa. Mutta siinä tuli Marit kalman kalpeana ovesta sisään. Hän vaipui alas sängyn viereen, heittäysi peitteelle ja lausui nyyhkyttäen: "Sinä olet kostettu, Anders Bjaaland, nyt minä kadotin viimeisen poikani!"

NELJÄSTOISTA LUKU.

Tosi oli mitä Marit oli ennustanut; Anders Bjaaland'in viimeinen hetki oli tullut. Vielä samana yönä kuoli hän. Eli oli iltapäivällä ollut Skjöltestä ja istunut siellä muutamia tunteja, jotta Marit sai nukkua vähän aikaa. Marit ja Eli eivät olleet paljon puhuneet keskenänsä. Hänen tullessansa oli Marit vaan sanonut: "Nyt Vigleif on lähtenyt", ja hänen mennessään oli Marit kysynyt, niinkuin viimein, oliko mitään, jota hän tahtois. Anders ei myöskään ollut puhunut mitään. Hän makasi äänetönnä, kädet ristissä ja ainoastaan hänen jääkylmistä kasvoistaan huomattiin että kuolema nyt oli tullut; se tuli niin huomaamatta.

Marit pysyi pystyssä kaiken tämän tapahtuessa. Hän käveli tyynenä, hiljaisna, järjesti itse arkkua ja hautajaisia, hän tahtoi että Anders Bjaaland kannettaisiin Skjöltestä ulos. Kirkkomaassa hän laskettiin Toren viereen; se oli Marit'in tahto. Ei pidetty mitään peijaisia hänen jälkeensä. Eli oli pyytänyt Maritin tulemaan hänen ja Baard'in luo, joka viimeainittu nyt oli tullut kotia, mutta Marit ei suostunut tulemaan. Eli oli silloin tullut Marit'in luo muutamaksi tunniksi.

Seuraavana päivänä ei Marit kyennyt nousemaan sängystä. Palvelijat lähettivät hakemaan Eliä, sillä hän oli usein käynyt Skjöltestä viime aikoina. Hän tuli ja Marit oli silloin vallan horroksissa. Hän makasi puhuen itseksensä pitkiä puheita ja rupesi virsiä laulamaan korkealla äänellä. Eli hankki erään vaimon, joka valvoi äidin luona; mutta kun suinkin pääsi tuli hän itse hänen luoksensa. Marit katseli häntä niin kummallisella tavalla, joka kerta kun hän tuli ovesta sisään; vaan hän ei sanonut sanaakaan. Tätä kesti koko viikon; vaan sitten parani Marit sen verran, että makasi rauhallisemmin. Kerran oli hän tarttunut Elin käteen ja pusertanut sitä, mutta siinä kaikki. Myöhemmin oli hän kysynyt siltä vaimolta, joka häntä hoiti, eivätkö hänen muut tyttärensä tietäneet hänen olevan sairaana.

Kun Marit taas pääsi jalkeille oli tuskin mahdollista häntä tuntea enään. Tuo suora, solakka selkä oli kyyristynyt, hänen kovat kasvonsa olivat heltyneet, melkein nöyriksi muuttuneet. Hän oli paljon vanhemman näköinen. Hän kävi sauvan nojassa ja astui kankeasti. Nyt hän ei ilmestynyt enää pihalle auringon noustessa, lennättänyt palvelijoita heidän töihinsä, minkä itäänpäin, minkä länteen. Häntä ei enää tavattu pellolla työväen luona, eikä läävässä karjapiian luona, eikä väentuvassa ruoka-aikana. Hän käveli vaan omissa ajatuksissaan, siinä huoneessa, jossa Anders oli viimein maannut, eikä huolinut ruoasta eikä talon hoidosta. Kaikki kävi niinkuin kävi. Jos talo olisi kaatunut hänen päällensä, ei hän olisi liikuttanut sormeakaan sitä estääksensä. Seudussa kävi kummallisia huhuja Marit'ista. Ihmiset arvelivat sitä ja tätä, kaipasivat häntä sekä maantiellä että kirkossa, mutta Marit ei mennyt ulos ja hänen tuolinsa kirkossa oli tyhjä. Ainoa, jonka Marit oli kutsunut luoksensa, oli pappi. Hän oli käynyt Skjöltestä useita kertoja ja Marit oli puhunut kauan hänen kanssansa.

Eräänä päivänä nähtiin Marit'in hitaasti kulkevan sitä mäkeä ylös, joka vei talolle, missä toinen hänen tyttäristään asui. Vaivalla astui hän korkean kynnyksen yli. Tytär seiso kyökissä pesemässä vaatteita, hänen sisarensa oli par'aikaa käymässä hänen luonansa. He varsin hämmästyivät, kun heidän äitinsä astui sisään. Talon emäntä seiso vaate kädessä ja tollisteli äitiänsä.

"Hyvää päivää", sanoi Marit kun oli hiukan hengähtänyt. Hän jäi seisomaan oven suulle.

"Hyvää päivää sinullekin", vastasivat sisarukset.

"Oletko ulkona kävelemässä?" lisäsi emäntä.

"Niin olen", vastasi Marit.

"Saat olla niin hyvä ja mennä kamariin".

"Kiitoksia". Marit meni kamariin. Molemmat sisaret vaihtoivat muutamia sanoja tämän tapauksen merkityksestä ja menivät sitten sisään. Marit seiso vielä laattialla.

"Saat olla niin hyvä ja istua", sanoi emäntä jyrkästi, ja Marit kävi istumaan.

"Ehkä tulen sopimattomaan aikaan?" kysyi Marit.

"No kyllä minulla on kiiru tänään, mutta kyllähän sinä voit istua sentään", vastasi emäntä.

"Menen kohta jälleen", sanoi Marit, "kun vaan saan hiukan levähtää. Tämä talo on nyt minusta liian korkealla ja minä melkein kompastun kynnykseen".

"Ei se ole entistään korkeammalla", vastasi emäntä.

"Ei suinkaan olekkaan", sanoi Marit. Hän istui vähän aikaa ja katseli ympärillensä. Eräässä kaapissa

seisoi muutamia kirkkaita hopeakannuja, ja kirkkaita vatia ja astioita riippui seinällä.

"Rikkaan miehen talo tämä näyttää olevan, eikä sitä tarvitse kullata, joka jo kiiltää. Muuten kyllä sanotaan ett'ei kaikki, joka kiiltää, ole kultaa, vaan eihän ole uskomista kaikkia, mitä ihmiset puhuvat". Marit istui ja jutteli vähän itseksensä eikä katsellut tyttäriänsä.

"Muuten olen tullut sanomaan", ja Marit nojautui keppinsä nuppuun, "että olen aikonut kirjoittaa testamenttini huomenna; sillä minä käyn päivä päivältä heikommaksi eikä vene suinkaan kannata kauan enää".

Tyttäret katsahtivat toisiinsa, ja talon emäntä siirtyi likemmäksi Maritia.

"Jäät kai ainakin tänne päivällistä kanssamme syömään", sanoi hän kiiltävänä kuin auringon paiste.

"Ei, ei, voisi tulla hietaa pesuvaatteisin", vastasi Marit ja nousi, "minulla on paljon tekemistä vielä tänään. Kun kukkarossa kilisee, niin padassa jupisee, sanoo vanha sananlasku. Te voitte poiketa Skjölteen ja ottaa miehenne mukaan sinä päivänä, joka kuolinpäiväni jälkeen nousee; sillä silloin testamentti luetaan. Jääkää hyvästi", sanoi hän sitten ja ojensi kätensä tyttärilleen. "Jumala taivuttakoon mitä on kovaa, vahvistakoon heikkoja ja tehkөөn meille kaikille hyvää", lisäsi hän, kyyneleitten sortamalla äänellä, pusertaen heidän käsiänsä. Sitten hän meni ja tyttäret jäivät hämmästyneinä seisomaan keskelle huonetta.

Marit ei mennyt kotiin, vaan kulki lahden ympäri menevää tietä myöten ja suoraan Baardin taloa kohti. Siellä hän kolkutti ovea. Baard ja Eli istuivat molemmat tuvassa kahvia juomassa. He olivat kuin puusta pudonneet nähdessään Maritin; sillä ensi kerran hän nyt astui heidän kynnyksensä yli.

"Hyvää päivää", sanoi Marit, ojentaen Baard'ille kättä. "Jumalan rauha talossa".

"Kiitos", sanoi Baard, tarttui hyvin ujosti Marit'in käteen ja kumarsi.

Eli pian tointui.

"Ei, mutta sepä ystävällistä sinulta, äiti, kun poikkesit meille", sanoi Eli "käy nyt istumaan".

"Niin, etkö tahdo istua?" kysyi Baard ja pyyhki hihallaan penkkiä.

"Kiitos, kiitos", sanoi Marit ja kävi istumaan.

"Kyllä kai sinulla on kahvia äidillesi, Eli?" kysyi Baard.

"Kahviako? Se on tietty; mutta etkö tahdo ruokaa?" kysyi Eli, "on kyllä yksinkertaista, mitä minulla on, mutta saisit pitää hyvänäsi yhtä kaikki.

"Kiitos kahvista", sanoi Marit, "mutta ruokaa en tahdo".

Pian kaikki kolme istuivat kuppiensa ääressä.

"On kaunis ilma tänään", sanoi Marit.

"Niin, se on totta", sanoi Eli.

"Niin, tämä ilma on edullista perunoille", lisäsi Baard.

Juteltiin sitten ilmasta, sadosta ja useista asioista.

"On hyväksi eduksi sille, joka saa sadon Skjöltestä tänä vuonna", sanoi Marit.

"Sen olet kai itse saava", sanoi Baard.

"Ei ole helppo tietää kuinka kauan elää", vastasi Marit.

"Kuinka voit puhua noin, äiti", sanoi Eli, "Jumalan avulla elät kauan vielä".

"Niin, toivokaamme parasta", lisäsi Baard, "ja häpeä sille, joka sinua kadehtii. Ihmiset puhuvat siitä kuinka mainio kartano Skjölte on, ja suurin kunnia siitä on tuleva sinulle, sanotaan".

"Niin, ja tosi se on" sanoi Eli.

"Hm —" sanoi Marit, "jos olisi tehty yhtä hyvää työtä sisällä kuin ulkona, niin ei hätää olisi". Ja hän katseli surumielisesti noita molempia, jotka istuivat hänen edessään.

"Ei suinkaan kukaan tahdo moittia sinua mistään", sanoi Baard vitkastellen, jotain hänen piti sanoa.

"Jos ei muut, niin ainakin minä itse" vastasi Marit.

Siitä asiasta ei puhuttu sen enempää. Marit katseli uteliaasti ympärillensä.

"Vai täälläkö sinä olet asunut niin kauan, Eli", sanoi hän viimein;
"Skjöltestä on somempi", lisäsi hän.

"No niin, jos olisin tietänyt sinun tulevan, niin olisimme täälläkin hieman siivonneet", sanoi Eli pudistaen päätänsä, "mutta täällä on kuitenkin tarpeeksi hyvä meille kahdelle, näetkös".

"No niin, aina on parempi istua puupenkillä nauramassa, kuin polstarilla itkemässä", sanoi Marit.

Baard nauroi; "niin, se on kyllä tosi", sanoi hän, "eikä meillä vielä ole ollut suurta itkun syytä".

"Ei ole ollut", kertoi Eli.

Marit istui vielä vähän aikaa, nyökytti päätänsä ja näytti miettivän jotain.

"Huomenna olen aikonut tehdä testamenttini", sanoi hän viimein, "Baard ja sinä saatte poiketa Skjölteen ensi päivänä kuolemani jälkeen".

"Mutta" — aloitti Eli.

"Ei ei, en minä kauan elä enään", keskeytti Marit häntä; — "ehkä siinä on sinullekin sananen".

Marit nousi, astui eteenpäin laattialla ja katseli kaikkia paikkoja.
Viimein hän seisahtui pienen sivuhuoneen eteen.

"Tuollako hän makasi?" kysyi Marit Eliltä, joka häntä saattoi.

"Niin, siellä", vastasi Eli.

"Ja hän kantoi häntä tämän laattian yli, niinhän sinä kerroit?"

"Juuri niin se kävi".

"Hm — Baard on hänen näköisensä".

"Niin, ei sovi kieltää".

Marit meni ulos käytävään. "Tähänkö hän lankesi?" kysyi hän taas.

"Niin, juuri siinä hän makasi", vastasi Eli.

"Vai niin —" sanoi Marit; "jää nyt hyvin".

"Joko sinun pitää mennä?"

"Niin, nyt mun täytyy katsoa että tulen kotia jälleen", sanoi Marit, "nyt olen valmis".

Baard ja Eli saattoivat häntä ovelle.

"Sunnuntaina käyn Herran Ehtoollisella", sanoi Marit.

"Vai niin — siunaukseksi ja autuudeksi sitten", sanoi Eli.
"Siunaukseksi ja autuudeksi!" sanoi Baard, ojentaen hänelle kättä.

Marit tarttui Baard'in käteen, piti sitä kauan omassaan, katsoi hänen silmiinsä ja nyökytti hänelle päätänsä, mutta ei voinut lausua sanaakaan.

"Kiitos", sanoi hän viimein, "kiitos sulle".

"Mutta etkö tahdo ajaa kotiin, äiti" sanoi Eli, "hevonen on tallissa".

"Viime matkasi Skjölteen ei ollut iloista laatua", sanoi Marit; "saanpa käydä kunnes kaadun".

He jättivät nyt jäähyväiset toisillensa ja Marit kulki vaivalla kotiin päin.

"Lieneekö hän sopinut nyt meidän kanssa?" sanoi Baard ja katseli hänen jälkeensä.

"Näytti siltä", sanoi Eli.

Seuraavana pyhänä huomattiin seurakunnassa Ehtoollis-vieraiden parissa eräs nainen, joka kyynleittänsä tähden tuskin alttarille pääsi. Kun papin oli jakaminen leipää ja viiniä, tuo nainen paremmin ryömi kuin astui esiin, suudellen alttarin porrasta useita kertoja ennenkuin laskeusi polvilleen, ikäänkuin ei olisi ollut mahdollinen lähestymään Ehtoollispöytää. Palatessaan piti hän kädet ristissä ja kävi rukoillen hiljaa itsekseen alas kirkkoon, jossa istui penkille likellä ovea. Se oli Marit Skjölte, hän, joka ennen niin ylpeänä kulki kaikkien ohitse.

Siitä päivästä asti Marit ei enää mennyt ulos; tosi oli mitä oli ennustanut, ett'ei hänellä enää ollut pitkää aikaa elää. Hän ei ollut nimenomaan sairas, niin kuin sanotaan, mutta hän päivä päivältä ikäänkuin riutui pois. Ei kukaan ollut hänen luonansa, hän käveli omissa ajatuksissaan mietiskellen, niinkuin viime aikoina oli tehnyt. Eli kävi usein hänen luonansa, mutta Marit ei koskaan pyytänyt häntä jäämään ja Baard'ia vielä vähemmin. Niinkuin oli elänyt tahtoi hän kuolla, yksinänsä ihmiskuhinassa. Hänen muut tyttärensä olivat yht'äkkiä tulleet hyvin ystävällisiksi häntä kohtaan ja lähettivät hänelle kermaa ja hienoja leivoksia, mutta Marit lähetti ne takaisin, sanoen ett'ei hänen laitansa vielä ollut niin huono, että hän lahjoja tarvitsi. Heidän miehensä kävivät myöskin kysymässä kuinka oli terveyden laita. Marit ei käskenyt heitä sisään, hän antoi vaan palvelustytön sanoa, että hän kiitti kysymästä, vaan ett'ei hän vielä ollut kuollut. Sen päivän jälkeen eivät enää kyselleet.

Eräänä aamuna tuli sana Elille että äiti yöllä oli nukkunut kuoleman uneen. Ei kukaan ollut hänen luonansa ollut, mutta hän makasi kädet ristissä ja suljetuin silmin ikäänkuin nukkuisi.

Seuraavana päivänä kutsuttiin Baard ja hänen rikkaat lankonsa määrätyksi ajaksi Skjölteen; silloin Marit'in käskyn mukaan testamentti oli luettava. Rikkaat langot tulivat ajaen vaimojensa kanssa juhlavaatteissa, tuskin taisivat salata kuinka iloiset sydämässään olivat. Baard pysyi likellä ovea, hän ei oikein menestynyt tässä seurassa, se havaittiin, ja Eli istui penkin päässä itkien nenäliina silmiensä edessä. Kaikki talon asukkaat olivat kokountuneet kuuntelemaan. Testamentti luettiin siis ja siinä seisoi:

"Kun tämä luetaan, silloin olen minä, joka sen kirjoitan, astunut tuomarini eteen. Olen ollut suuri syntinen; mutta olen myös saanut siitä kärsiä koko elin-aikani. Tahdon nyt todistaa Jumalan ja ihmisten edessä ett'eivät rahat luo onnea maailmassa, vaan nöyrä sydän, joka luottaa Jumalaansa ja rakastaa lähimmäisiänsä. Minulla on kolme tytärtä. Kaksi niistä ovat kovat ja ylpeät kuin minä olin, mutta kolmas on lempeä ja hyvä kuin yksi Herran enkeliä. Hän on käyttävä rahojansa hyödyksi ja iloksi ihmisille. Sentähden pitää kaikki, josta minä lain mukaan voin määrätä, perintönä jäämään Elille. Ja noita toisia minä rukoilen käyttämään mitä heille laillisesti tulee, hyvästi ja hyödyllisesti, rukoilen heitä muuttamaan mieltänsä ja minun esimerkistäni oppimaan kuinka vähän hyödyttää taistelemisen Jumalan kanssa.

Lain ja oikeuden mittaan talo tulee pojalleni Vigleif'ille; mutta koska hän on matkustanut pois ja luopunut perintöoikeudestaan, joka näkyy myötäseuraavasta kirjeestä, niin Skjölten talo, kaikkine oikeuksineen, jää Elille, joka on vanhin, ja hänen miehellensä, Baard Andersen'ille, sillä ehdolla että hänen äitinsä Karin pitää asua Skjöllessä hänen luonansa ja elää huoletonna elin-aikansa. Näin on viimeisen tahtoni mukaan kaikki järjestettävä. Jumala suokoon siunauksensa siihen.

Ja sitten tahdon pyytää kaikkia anteeksi antamaan mitä pahaa olen tehnyt. Tahdon levätä samassa haudassa kuin mieheni Tore.

Jumala olkoon kurjalle sielulleni armollinen!

Marit Skjölte".

Nyt ei enää ole paljon kerrottavaa. Baard ja Eli elivät monta onnellista päivää Skjöllessä. ja Kari Bjaaland istui vielä muutamia vuosia heidän tuvassansa. Eli ei tahtonut ottaa kaikkia, mitä hänelle testamentissa määrättiin; hän meni sisartensa luo eikä tyytynyt ennenkuin ainakin lupasivat jakaa hopeat hänen kanssansa ja muut kalleudet Skjöllessä. Sisaret ensin häpesivät ja tunsivat itsensä loukatuiksi siitä, mitä oli tapahtunut; mutta, huomattuansa kuinka ystävällinen ja hyvä Eli oli heitä kohtaan ja kuinka hän kyynelsilmin pyysi heitä rakastamaan häntä, niin heltyivät hekin ja siitä asti olivat he ja Eli hyviä ystäviä, ja sisaret istuivat usein hänen luonansa Skjölten vieras-tuvassa. Kotonansa ei heillä vastakaan ollut hauskaa. Miehet ei suinkaan tulleet paremmiksi heitä kohtaan Maritin testamentin jälkeen, mutta he olivat nöyrät ja kantoivat ristiänsä kärsivällisyydellä. Vigleif'iltä tuli kirjeitä. Hänen kävi hyvin Amerikassa; siellä oli hänellä kyllä työalaa. Hänestä oli tullut kunnioitettu mies siellä. Viime uutinen hänestä oli, että hän oli valittu pormestariksi eräässä kaupungissa, mikä sen nimi lienee ollutkaan. Norjaan hän ei koskaan palajaisi, kirjoitti hän; mutta hän lähetti paljon terveisiä.

Tähän tämä kertomus päättyy.

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this

eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement

or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation’s website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to

maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.